

Zesde Voortgangsrapportage Natuur

Natuur in Nederland

Stand van zaken eind 2019 en ontwikkelingen in 2020

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

BIJ12

Voorwoord

Natuur heeft een eigen intrinsieke waarde en staat bovendien aan de basis van onze welvaart en ons welzijn. We streven daarom naar een robuuste natuur in Nederland. Natuurbehoud en -herstel zijn daarom vanzelfsprekend en van groot belang. Rijk en provincies staan daarvoor aan de lat. Dat doen we niet alleen. Terreinbeheerders, agrariërs, particuliere grondeigenaren, vrijwilligers, gemeenten, waterschappen en actieve burgers: al deze partijen laten zien dat de natuur er is voor ons allemaal. Samen spannen we ons in om nieuwe hectares natuur in te richten en de kwaliteit van natuurgebieden te verhogen: gebiedsgericht en soortgericht. Inspanningen om die natuurkern te verstevigen, mooier en robuuster te maken.

Vanzelfsprekend

Het nationale en internationale natuurbeleid stond in 2019 volop in de schijnwerpers. De Raad van State oordeelde dat het Programma Aanpak Stikstof (PAS) juridisch niet houdbaar is. Ook verscheen het IPBES-rapport: één miljoen planten- en diersoorten worden met uitsterven bedreigd. Dit zijn alarmerende berichten en die vragen om extra inzet.
Wat een verschil zou het maken als versterken van de natuur daarnaast vanzelfsprekend onderdeel wordt van alles wat we doen. Ook andere belangen zijn daarbij gebaat: schoon water, frisse lucht, een koele stad, gezonde mensen.

Ambitie gevormd

In het najaar van 2019 presenteerden Rijk en provincies op de Natuurtop in Groningen met het document ‘Nederland Natuurpositief’ de ambitie om natuur niet langer alleen te versterken, maar ook te verbreden en verbinden. Verbreden, zodat het een vanzelfsprekend onderdeel wordt van andere sectoren en ontwikkelingen; verbinden, zodat de hele maatschappij natuurinclusief gaat denken en werken. Dit betekent dat natuur niet alleen binnen natuurgebieden versterkt moet worden, maar overal. In steden, op het platteland en in de grote wateren, binnen de landbouw, bij uitbreiding van infrastructuur en tijdens de energietransitie.

Transitie ingezet

Het uitspreken van die ambitie markeert de start van een nieuwe periode. Inmiddels zijn we druk om deze ambities om te vormen in concrete afspraken en acties. In 2020 presenteren we het programma Natuur als resultaat: nieuw beleid dat niet alleen staat voor verdere versterking van de biodiversiteit maar de transitie inluidt naar een natuurinclusieve samenleving.
Deze transitie is niet van vandaag op morgen gemaakt. We vergeten niet de grote urgentie voor natuurherstel en de afspraak dat het Natuurnetwerk Nederland in 2027 helemaal is afgerond. Maar juist die langetermijnstrategie hebben we nu nodig, zodat iedereen aan de slag kan.

Anita Pijpelink
Gedeputeerde Zeeland
IPO Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland

Carola Schouten
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit



Foto: www.zwdelta.nl

Inhoud

▶ **Samenvatting** 4

▶ **1 Inleiding** 6

1.1 Partners in het natuurbeleid 7
1.2 Stand van zaken Nederlandse natuur 8
1.3 Het natuurjaar 2019 in vogelvlucht 8
1.4 Leeswijzer 10

▶ **2 Het natuurbeleid anno 2019** 11

2.1 Natuurbeleid: van wereld naar provincie 11
2.2 Natuurpact en Nederland Natuurpositief 12

▶ **3 Natuurkwaliteit en -kwantiteit: waar staan we nu?** 16

3.1 Kwaliteitsverbetering door herstelmaatregelen 19
3.2 Het Natuurnetwerk Nederland: nieuwe natuur op land 23

▶ **4 Overige inspanningen voor natuur** 28

4.1 Natura 2000 29
4.2 Aanpak stikstof 29
4.3 Natuur in de rijkswateren 32
4.4 Natuur en landbouw 37
4.5 Ontsnippering 40
4.6 Nationale Parken 41
4.7 Caribisch Nederland 41
4.8 Natuur en bebouwd gebied 42
4.9 Verbinding maatschappij 44
4.10 Natuur en klimaat 45
4.11 Vergroenen financiële sector 46

▶ **5 Hoe verder: een vooruitblik naar 2020** 47

▶ **Bijlagen** 49

BIJLAGE 1: Voortgang en ambitie inrichting NNN per provincie 49
BIJLAGE 2: Overzicht projecten in de grote wateren 51

▶ **Colofon** 54

Samenvatting

Voor u ligt de zesde Voortgangsrapportage Natuur (VRN). In de VRN rapporteren Rijk en provincies ieder jaar hoe de uitvoering van het natuurbeleid vordert. De zesde VRN beschrijft de voortgang in 2019.

Extra ambities ingezet

In het Natuurpact hebben Rijk en provincies in 2013 afgesproken hoe zij gaan werken aan de ontwikkeling en het beheer van natuur op land. Zij doen dit onder andere door het Natuurnetwerk Nederland aan te leggen (80.000 hectare extra natuur in 2027). Zoals we in de vorige VRN hebben geconcludeerd blijken deze afspraken onvoldoende om de biodiversiteit helemaal te herstellen. Daarom hebben Rijk en provincies tijdens de Natuurtop in 2019 aanvullende ambities uitgesproken. Niet alleen moet het natuurbeleid worden versterkt en de natuurkwaliteit verbeterd, ook moeten de opgaven verbreed worden naar andere sectoren en verbonden met maatschappelijke partners. Deze ambities zijn uitgewerkt in de hoofdlijnen van het programma Natuur, die in 2020 zijn verschenen. De uitkomsten van de tweede lerende evaluatie van het Natuurpact, die ook in 2020 verschijnt, nemen we mee in de uitwerking van het programma Natuur.



Natuurgebied Hollands-Duin.
Foto: Celina Polane (Staatsbosbeheer)

Natuurkwaliteit en -kwantiteit: wisselende resultaten

Hoewel onze inspanningen zichtbaar positieve effecten opleveren in natuurgebieden, gaat het met de algehele natuurkwaliteit in Nederland nog niet goed. De trend van soorten in natuurgebieden stabiliseert maar in de stad en het agrarisch gebied is nog steeds sprake van een afname.

Tot en met 2019 is ruim 41 duizend hectare nieuwe natuur binnen het Natuurnetwerk Nederland ingericht. Dat betekent een resterende opgave van bijna 39 duizend hectare. Bovenop de afspraken uit het Natuurpact ambiëren de provincies nog bijna 7 duizend hectare natuur extra in te richten. Daarmee is het doel nog niet veilig. De vervolmaking van het Natuurnetwerk Nederland blijft een prioriteit. Provincies houden onverkort vast aan de afspraak uit het Natuurpact om in 2027 minimaal 80.000 hectare extra landnatuur aan het NNN te hebben toegevoegd. We zijn in 2019 begonnen met een versnelling van de aanleg van het NNN. De verwerving van natuurgronden stijgt voor het derde jaar op rij flink.

Stikstofproblematiek

In 2019 concludeerde de Raad van State dat het Programma Aanpak Stikstof niet als basis mag dienen voor vergunningen voor stikstofuitstotende activiteiten. Het Rijk heeft verschillende maatregelen aangekondigd om de stikstofuitstoot terug te dringen en ontwikkelt programma's die natuur en biodiversiteit verder moeten versterken. De herstelmaatregelen uit het PAS worden gewoon uitgevoerd, deze uitvoering ligt voor meer dan 95% op schema.

Rijkswateren: talrijke projecten en hectares in de uiterwaarden

In de rijkswateren is in 2019 vooral projectgericht gewerkt. In de Noordzee zijn maatregelen in voorbereiding die de negatieve effecten van de visserij op de natuur moeten tegengaan, in het Haringvliet worden de gevolgen van het kierbesluit gemonitord en in de Westerschelde is een begin gemaakt met de ontpoldering van de Hedwigepolder. Een deel van de uiterwaarden van de grote rivieren wordt als natuur ingericht in het kader van het programma Nadere Uitwerking Rivierengebied. Van de beoogde 6.685 hectare nieuwe natuur was op 1 januari 2020 6.348 hectare verworven en 5.667 hectare ingericht en in beheer.

Verder met verbreden en verbinden

In 2019 nam de oppervlakte agrarisch natuurbeheer in Nederland toe met 14.000 hectare ten opzichte van 2018. Sinds de invoering van het nieuwe stelsel Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) is het uitgekeerde bedrag aan de agrarische collectieven per beheerjaar toegenomen, van ruim € 42,4 miljoen in 2016 tot ruim € 71,2 miljoen voor beheerjaar 2019. De collectieven raken vertrouwder met hun rol in het stelsel en werken verder aan hun professionalisering. Of het nieuwe stelsel ook daadwerkelijk het gewenste ecologische effect bereikt, wordt duidelijker na 2021.
Het agrarisch natuurbeheer is een bekend voorbeeld van 'verbinding', maar ook in andere sectoren heeft natuur in 2019 een steviger plek gekregen. In deze VRN beschrijven we de eerste stappen die in 2019 gezet zijn richting de realisatie van (natuurinclusieve) kringlooplandbouw. Minister Schouten heeft ook uitgesproken werk te gaan maken van groen in de stad en natuurinclusief bouwen, en ook provincies zetten in toenemende mate in op stedelijke natuur. Ook binnen het thema klimaat en de financiële sector zijn initiatieven gaande. Die verbinding met andere sectoren krijgt nadrukkelijk ook een plek in het nieuwe programma Natuur en wordt verder geborgd.



Grote vuurvlinder.
Foto: Saxifraga/ Mark Zekhuis



1 Inleiding

Lepelaars bij Schiermonnikoog (uitsnede). Foto: Frank Vassen/ Wikimedia Commons (CC BY)

Natuur is mooi en kwetsbaar, maar bovenal ook noodzakelijk. De diversiteit aan soorten en ecosystemen levert gezonde bodems, schoon water, schone lucht, bestuivers voor voedselgewassen, natuurlijke weerstand tegen ziekten en plagen en veerkracht bij het opvangen van klimaatverandering. Kortom, de natuur is de basis van ons bestaan én onze economie.

Als het niet goed gaat met natuur, staan niet alleen de waarden 'mooi' en 'kwetsbaar', maar ook het 'ecosysteem' van de mens op het spel: ons welzijn en onze welvaart. De achteruitgang van de biodiversiteit baart inmiddels wereldwijd zorgen. In Nederland scharen we ons achter Europese afspraken en maken we nationaal en provinciaal beleid om die achteruitgang te stoppen.

Grote én kleine (particuliere) terreinbeheerders voeren herstelmaatregelen uit, boerencollectieven verbeteren het agrarische natuurbeheer en stadstuinieren wordt steeds populairder. Op heel veel verschillende manieren werken allerlei partijen aan een mooiere en veerkrachtiger natuur. Heeft dat zin? Bereiken we wat we willen bereiken en waarom lukt dat wel of niet?

Ieder jaar rapporteren Rijk en provincies in de Voortgangsrapportage Natuur (VRN) hoe de zaken ervoor staan. De basis voor deze rapportage vormt het Natuurpact (2013). In het Natuurpact hebben Rijk en provincies afspraken gemaakt over de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN), het versterken van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur en het versterken van de verbinding tussen natuur en economie. Daarnaast komen nog andere natuuropgaven aan bod in de VRN, zoals die in de grote wateren en het Caraïbisch gebied. Voor u ligt de zesde uitgave, over het jaar 2019.

1.1 Partners in het natuurbeleid

Provincies en het Rijk staan samen aan de lat voor een rijke, aantrekkelijke en maatschappelijk waardevolle natuur. We hebben daarin ieder een eigen rol en verantwoordelijkheid. Het Rijk is verantwoordelijk voor het internationale natuurbeleid en voor de kaders en ambities. Daarnaast voert het Rijk het natuurbeleid uit in onder andere de grote wateren (waaronder het rivierengebied) en de defensieterreinen. Ook werkt het Rijk aan verankering van natuur in diverse maatschappelijke sectoren (landbouw, steden, financiële sector, bedrijfsleven).

De provincies zorgen voor de uitwerking en de uitvoering van het beleid voor natuur op land en in regionale wateren. Zij zetten gericht middelen in voor beheer en inrichting van het NNN en de Natura 2000-gebieden, natuurbeheer in het agrarisch gebied en het soortenbeleid binnen en buiten het NNN.

Natuurbeheer voeren we uit met hulp van vele partners en stakeholders. Een belangrijke rol in de realisatie van nieuwe natuur en het beheer van bestaande natuur is weggelegd voor de terreinbeherende organisaties, zoals Natuurmonumenten, LandschappenNL en Staatsbosbeheer, en voor particuliere grondbezitters. Terreinbeherende organisaties voeren bijvoorbeeld herstelmaatregelen uit, beheren om de biodiversiteit te vergroten en vervullen soms de rol van gebiedsregisseur in grondverwerving en inrichting. Met name agrariërs ontfermen zich over de natuur buiten natuurgebieden.

1.2 Stand van zaken Nederlandse natuur

In de VRN beschrijven we ieder jaar hoe de uitvoering van het natuurbeleid vordert. Liggen we op schema met de realisatie van nieuwe natuur in het NNN? Hoe staat het met de uitvoering van herstelmaatregelen? Lukt het Rijk en provincies om maatschappelijke betrokkenheid te stimuleren en de verbinding tussen natuur en economie te versterken? Hoe staat de natuur er zelf voor? Wat zijn, met andere woorden, de effecten van ons natuurbeleid? Zo weten we of we op de goede weg zitten of dat we bij moeten sturen.
In deze zesde VRN beschrijven we de realisatie en ontwikkelingen van de natuur in 2019. Daarbij geven we praktijkvoorbeelden die inzicht geven in de kansen, knelpunten, sterktes en zwaktes van beleid en uitvoering. Dit maakt de mooie natuurwinsten in de dagelijkse praktijk van het natuurbeleid goed zichtbaar maar geeft ook een weerslag van de worstelingen. Want natuur laat zich niet altijd enkel door natuurbeleid sturen.
Behalve terugblikken benoemt de VRN ook beknopt de belangrijkste beleidsontwikkelingen die op de agenda staan voor 2020 en een significante invloed (gaan) hebben op het Nederlandse natuurbeleid, zoals internationale rapporten, nieuw aangekondigd beleid en evaluaties. Deze beleidsontwikkelingen hebben in het kader van de VRN altijd een agenderende functie, geen rapporterende.

Deze VRN heeft raakvlakken met andere rapportages in het natuurdomein. De belangrijkste daarvan zijn de Natuurverkenning, de *2e Lerende Evaluatie van het Natuurpact* en de tweejaarlijkse Balans van de Leefomgeving (alle van het Planbureau voor de Leefomgeving), de *nationale evaluatie van het ANLb* (Wageningen University & Research), het zesde *Nationale rapport voor the Convention of Biological Diversity* en het *Living Planet Report Nederland* (WNF). Al deze rapportages worden verwacht in 2020 of zijn inmiddels verschenen.

1.3 Het natuurjaar 2019 in vogelvlucht

Een natuurjaar in vogelvlucht: wat waren de memorabele momenten in 2019? Van de meest opvallende, leuke of interessante gebeurtenissen maakten we onderstaande selectie: boven de tijdlijn wat landelijk gebeurde, onder de voorbeelden uit de provincie.

LANDELIJK

Januari

- De natuur loopt voor op schema door de warme decembermaand.
- Het Interprovinciaal Overleg stelt het *Interprovinciaal wolvenplan* vast.

Februari

- De *wolf vestigt zich definitief* in Nederland, als eerste op de Veluwe. Hiermee treedt de volgende fase van het wolvenplan van de provincies in werking.

Maart

- De *Handreiking Natuurdaken* laat zien hoe je ook in het dakenlandschap verschil kunt maken voor natuur en klimaatadaptatie.
- Op 20 maart vinden de provinciale verkiezingen plaats. Forum voor Democratie is één van de winnaars, het kabinet verliest de meerderheid in de Eerste Kamer.

April

Mei

- Publicatie *IPBES-rapport*: wereldwijd worden 1 miljoen planten en dieren met uitsterven bedreigd.
- De *Raad van State* zet een streep door het Programma Aanpak Stikstof (PAS) en oordeelt dat het PAS niet als basis mag worden gebruikt voor toestemming voor activiteiten die extra stikstofuitstoot veroorzaken.
- Minister Schouten kondigt de *Bossenstrategie* aan.

2019

PROVINCIE

Januari

- Provincie Noord-Brabant verbetert het leefgebied van de bij met ‘Bijenlandschap West-Brabant’.

Februari

- Provincie Gelderland helpt bouwers en beschermde soorten in pilots met soortenmanagementplannen voor vier gemeenten. Door beschermde soorten meteen in een hele gemeente in kaart te brengen kunnen ze actief worden beschermd en kunnen bouwers sneller aan de slag.
- Provincie Zeeland breidt ecologisch bermbeheer uit.

Maart

- Provincie Gelderland stelt leefgebied voor de wolf op de Veluwe vast.
- Natuur- en landbouworganisaties bieden het Actieplan Natuurinclusieve Landbouw Gelderland aan de fractievoorzitter Provinciale Staten en gedeputeerde Peter Drenth aan.
- Provinciale Staten in Noord-Holland stellen de *grondstrategie* vast voor de verwerving van de restanttaakstelling NNN in de Oostelijke Vechtplassen.

April

- Provincie Groningen maakt een *broedeiland* voor sterns in de Eems.
- Provincie Zeeland stelt de *nota* Natuurbeleving en –branding vast waarin natuur, economie en recreatie samen opgaan.

Mei

- *Utrecht telt de weidevogels* in het agrarisch gebied: eindelijk weer een toename van het aantal grutto’s. Een kentering?
- Gelderland stelt de *gebiedscommissie preventie wolvenschade* in.



Opening uitkijktoren 'Skarrekiker' (juli 2019), Fryslan. Foto: Lisanne Visser

Juni

LANDELIJK

- De eikenprocessierups zorgt in 2019 voor veel overlast. Naast reguliere bestrijding is er ook meer aandacht voor het voorkomen van overlast door biodiversiteit. Er vinden diverse proefprojecten met natuurlijke bestrijdingsmethoden plaats.
- Minister Schouten presenteert het *Realisatieplan Visie LNV 'Op weg met nieuw perspectief'* over kringloop-landbouw.
- Het wolvenpaar op de Veluwe heeft vijf jonge welpen.

PROVINCIE

- Negen van de twaalf provincies hebben weer een bestuur.
- In Gelderland is de herinrichting van natuurgebied de Leidsche Hoeven bij Tricht afgerond.
- De provincie Noord-Holland organiseert de *Hackathon* Boer&Business in Balans, gericht op natuurinclusieve landbouw.

Juli

LANDELIJK

- 2019 gaat de boeken in als de tweede extreem droge zomer op rij. Met name op de hogere zandgronden is de schade aan de natuur goed te zien.

PROVINCIE

- In de provincie Fryslân kan iedereen vanaf uitkijktoren 'de Skarrekiker' bij Koningsdiep genieten van het uitzicht op het beekdal van Hemrikkerscharren. De toren is samen met scholen gemaakt.

Augustus

LANDELIJK

- De eerste werkgroep over een nieuwe mondiale *biodiversiteits-strategie* vindt plaats in Nairobi.

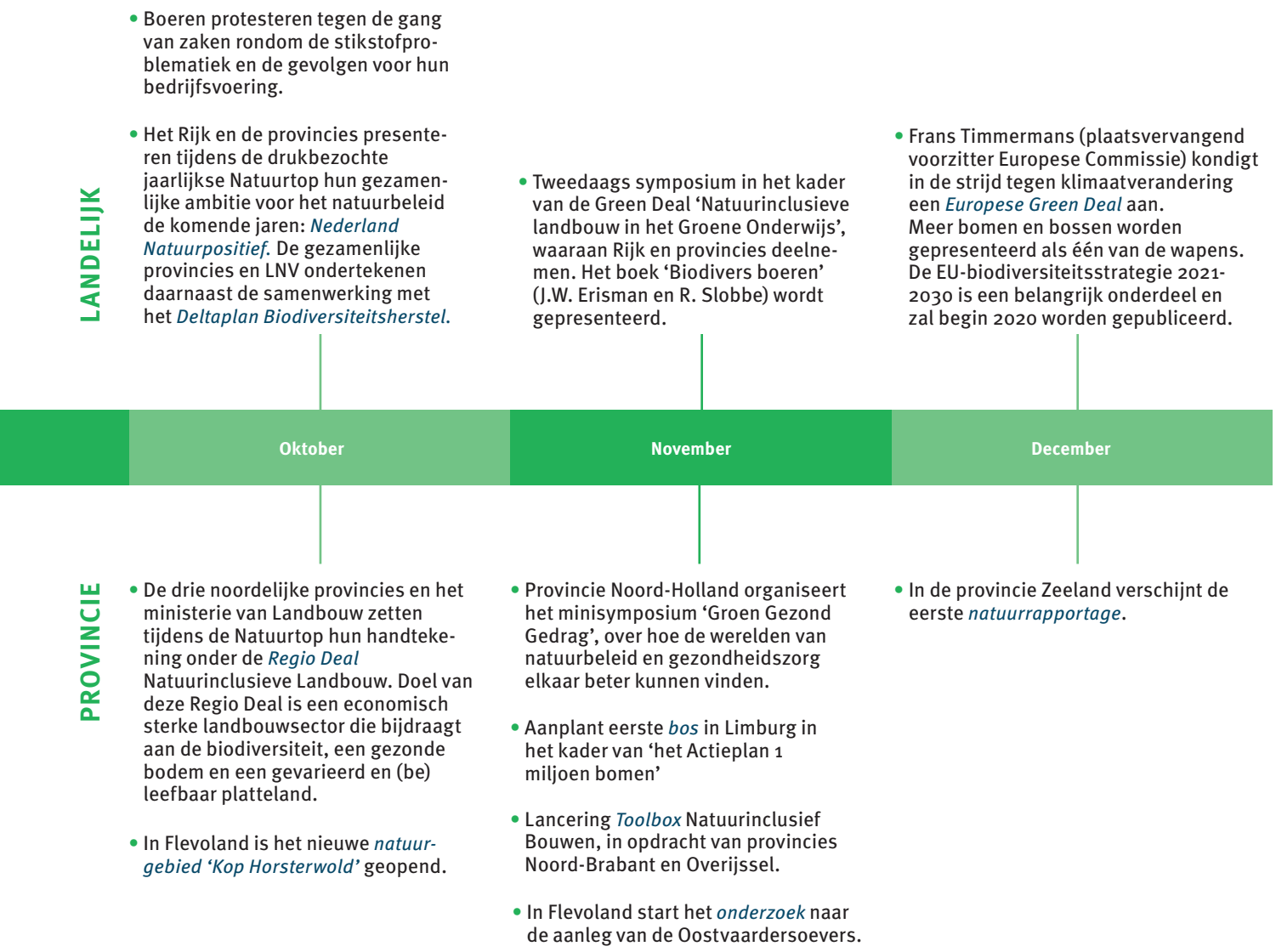
PROVINCIE

- Provincie Fryslân werkt aan de ontwikkeling van een grondbank en een onteigeningsinstrument en werft een fondsenwerver.

September

PROVINCIE

- De provincie Gelderland verleent 2 miljoen euro subsidie aan 141 scholen om hun *schoolpleinen te vergroenen*.
- Provincie Overijssel, Rijk en waterschap *Vechtstromen* stellen 2,7 miljoen euro beschikbaar voor projecten die de sponswerking van natuur verbeteren.
- Provincie Zeeland ondersteunt *centrale uitleen van gereedschap* door Stichting Landschapsbeheer Zeeland.



1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we het actuele natuurbeleid. In hoofdstuk 3 beschrijven we de stand van zaken ten aanzien van natuurkwaliteit en het Natuurnetwerk Nederland. In hoofdstuk 4 volgt een weergave van de resultaten van overige inspanningen. In hoofdstuk 5 besluiten we met een korte vooruitblik.



2 Het natuurbeleid anno 2019

De Posbank, Nationaal Park Veluwezoom. Foto: Sjon.nl

In nationaal en internationaal verband hebben we afgesproken dat we biodiversiteit beschermen en ontwikkelen. Het beheer van natuurgebieden, de aankoop van grond en herstelmaatregelen: aan alles ligt een uitvoerig beleid ten grondslag. In dit hoofdstuk lichten we toe om welk nationaal en internationaal beleid het gaat.

2.1 Natuurbeleid: van wereld naar provincie

Het beschermen en herstellen van biodiversiteit is een wereldwijde opgave, die doorwerkt op zowel Europees als nationaal én provinciaal niveau. Het Nederlandse nationale en provinciale natuurbeleid staan zodoende niet los van mondiaal en Europees beleid.

Op wereldniveau hebben de Verenigde Naties binnen de Convention on Biological Diversity (CBD) afspraken gemaakt over het behoud en duurzaam gebruik van de biodiversiteit. Hieraan heeft Nederland zich ook verbonden. In dit verdrag hebben landen afgesproken om in de periode van 2010 tot 2020 het verlies aan biodiversiteit te stoppen en ecosystemen veerkrachtig te maken zodat zij ook voor de mens nuttige (ecosysteem)diensten kunnen blijven leveren. Zowel de Europese Unie als de Europese lidstaten zijn partij in de CBD.

BELEID VAN BELANG

Convention on Biological Diversity (VN):
afspraak dat we in de periode 2010-2020 het verlies van biodiversiteit stoppen en ecosystemen veerkrachtiger maken.

EU-biodiversiteitsstrategie (EU):
in de loop van 2020 is de nieuwe biodiversiteitsstrategie verschenen met als doel de biodiversiteit in Europa uiterlijk in 2030 op het pad naar herstel te zetten.

Vogel- en Habitatrichtlijn (EU):
deze richtlijnen moeten ervoor zorgen dat de voor Europa belangrijke soorten en ecosystemen duurzaam kunnen voortbestaan. Dit beleid wordt onder andere uitgewerkt in Europees beschermde Natura 2000-gebieden.

Natuurpact (NL):
het actuele beleid (2013) waarin Rijk en provincies afspraken vastleggen over ontwikkeling en beheer van natuur. Het Natuurnetwerk Nederland is een resultaat van deze afspraken.

Rijksnatuurvisie (NL)
in deze natuurvisie (2014) beschrijft de Rijksoverheid in grote lijnen het natuurbeleid voor de komende tien jaar. Kernpunt van de visie is een omslag in het denken: natuur hoort midden in de samenleving thuis.

Nederland Natuurpositief (NL):
ambitiedocument (2019) voor verder herstel van de natuurkwaliteit. In de aanpak staan versterken & verbeteren en verbreden & verbinden centraal.

Programma Natuur (NL):
concreet uitvoeringsprogramma van Nederland Natuurpositief (*verwacht in 2020*).

Voorafgaand aan de nieuwe mondiale strategie ontwikkelt de Europese Commissie een nieuwe Europese biodiversiteitsstrategie, die de Europese inzet vormt. Dat betekent dat er een nieuwe strategie verschijnt in 2020 voor de periode 2021-2030. Zoals alle lidstaten heeft Nederland de gelegenheid te reageren op de Europese biodiversiteitsstrategie. Bijzonder aan de Nederlandse situatie is dat er bestuurlijke afspraken zijn gemaakt tussen provincies en het Rijk over “gelijkwaardig partnerschap van Rijk en provincies inzake de EU-besluitvorming op het dossier biodiversiteit”. Dit betekent onder andere dat provincies via het Interprovinciaal Overleg (IPO) hun aandeel leveren in de reactie op de nieuwe EU-biodiversiteitsstrategie. Daarbij ligt de focus op de belangrijkste pijlers van de strategie: het beschermen van soorten en habitats, het beschermen en herstellen van ecosystemen, een duurzame landbouw, bosbouw en visserij en het beheren van invasieve exoten.

Naast de EU-biodiversiteitsstrategie is de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) van belang. Deze richtlijnen beschermen planten en dieren en hun leefgebieden. Beschermde soorten mogen niet verstoord of gedood worden en lidstaten moeten zorgen voor voldoende leefgebieden. In het kader van de VHR wijzen Europese lidstaten ook speciale beschermingszones aan, de Natura 2000-gebieden. De richtlijnen stammen respectievelijk uit 1979 en 1992 en zijn voor lidstaten een verplichting. De richtlijnen vormen zodoende de belangrijkste grondslag voor het Nederlandse biodiversiteitsbeleid. Een verplichting geldt niet voor de EU-biodiversiteitsstrategie, die de VHR vooral aanvult en verbreedt en elke tien jaar wordt geactualiseerd.

2.2 Natuurpact en Nederland Natuurpositief

Hoofddoel van het Nederlandse natuurbeleid is het realiseren van een gunstige of – waar dat nog niet mogelijk is – een verbeterde landelijke staat van instandhouding (SVI) van soorten en habitats onder de Vogel- en Habitatrichtlijn. Die gunstige staat van instandhouding is een situatie waarin de natuur floreert.
In het Natuurpact (2013) hebben de provincies en het Rijk afgesproken hoe zij gaan werken aan de ontwikkeling en het beheer van de natuur op land. De drie hoofdambities in het Natuurpact zijn:

1. het vergroten van de biodiversiteit,
2. het versterken van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur,
3. het versterken van de verbinding tussen natuur en economie.

Om de biodiversiteit te vergroten werken we onder andere aan de aanleg van het Natuurnetwerk Nederland (80.000 hectare extra natuur), goed (agrarisch) natuurbeheer, en herstel van natuur en water- en milieucondities. In de vijfde voortgangsrapportage hebben we al geconcludeerd dat met het huidige natuurbeleid de biodiversiteit echter slechts gedeeltelijk zal herstellen. In natuurgebieden lijkt de afname van biodiversiteit te stabiliseren of zelfs licht te herstellen. In het agrarisch gebied en in de stad is echter nog steeds sprake van een afname.
Om het tij te keren hebben Rijk en provincies op de Natuurtop in Groningen (najaar 2019) het ambitiedocu-

EUROPESE BIODIVERSITEITSSTRATEGIE 2011-2020

Biodiversiteit is van belang voor onze welvaart en ons welzijn. Biodiversiteitsverlies is, naast klimaatverandering — waarmee het onlosmakelijk is verbonden — de meest kritieke mondiale bedreiging voor het milieu. Met de biodiversiteitsstrategie wil Europa actie ondernemen tegen dat biodiversiteitsverlies. Onderdeel van de strategie is een visie voor 2050 en een hoofdstreefdoel voor 2020.

Visie EU voor 2050
Tegen 2050 worden de biodiversiteit van de Europese Unie en de ecosysteemdiensten die daardoor worden geleverd – het natuurlijke kapitaal van de Unie – beschermd, gewaardeerd en naar behoren hersteld omwille van de intrinsieke waarde van de biodiversiteit en de essentiële bijdrage ervan aan het menselijk welzijn en de economische welvaart, en zodanig dat catastrofale veranderingen ten gevolge van het biodiversteitsverlies worden voorkomen.

Hoofdstreefdoel voor 2020
Het biodiversiteitsverlies en de achteruitgang van ecosysteemdiensten in de EU is uiterlijk in 2020 tot staan gebracht en zo veel mogelijk ongedaan gemaakt. Tevens wordt de bijdrage van de Europese Unie tot het verhoeden van het wereldwijde biodiversiteitsverlies opgevoerd.

De mondiale context
Als onderdeel van het mondiale biodiversiteitsverdrag (CBD) heeft de tiende Conferentie van de Partijen (CoP10) in Nagoya een algemeen strategisch plan voor biodiversiteit in de periode 2011-2020 vastgesteld. Ook zijn afspraken gemaakt over de toegang tot genetische hulpbronnen en de billijke en eerlijke verdeling van de baten die voortvloeien uit het gebruik ervan. Tenslotte is een strategie vastgesteld om middelen vrij te maken voor de mondiale biodiversiteit. De EU-biodiversiteitsstrategie moet ook bijdragen aan de mondiale doelen.

Samenwerking
Om de biodiversiteitsstreefdoelen voor 2020 op EU- en op mondiaal niveau te halen zijn de volledige inzet en betrokkenheid van een breed scala van belanghebbenden vereist. Daarom wordt een aantal belangrijke partnerschappen uitgebreid en bevorderd om deze strategie te ondersteunen.

ment ‘Nederland Natuurpositief’ gepresenteerd. De ambities in dit document komen bovenop de afspraken uit het Natuurpact.

De visie van Nederland Natuurpositief houdt in dat natuur niet alleen binnen natuurgebieden versterkt moet worden, maar overal: in steden, op het platteland en in de grote wateren. Denk aan insectrijke bloemen en planten in bermen langs snelwegen, groene bushokjes, ‘tiny forests’ (kleine bossen voor insecten, vogels, zoogdieren en mensen) en natuurinclusieve landbouw waar kruidenrijke graslanden en houtwallen een plek hebben.

Gedeputeerde Drenth, voorzitter Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland in zijn reactie op de publicatie van Nederland Natuurpositief:

"Natuur is de basis voor ons bestaan. Mens en economie zijn afhankelijk van de natuurlijke leefomgeving en de producten en diensten die deze levert. Maar het gaat niet goed met die natuur. Het is tijd om er anders mee om te gaan. Nederland staat voor grote opgaven. En op deze opgaven moet het herstel van biodiversiteit meeliften. Want als we dat niet doen, dan is de uitwerking van die opgaven niet toekomstbestendig. Natuurlijke oplossingen zijn van grote waarde voor de opgaven: een biodiverse landbouw kan tegen een stootje en bij het opwarmen van de aarde houdt natuur onze steden koel en onze voeten droog. De urgentie, de noodzaak en de aanpak hebben we samengevat in Nederland Natuurpositief."



Foto: Provincie Groningen



Foto: Stichting **Deltaplan Biodiversiteitsherstel**

NATUURTOP 2019

Van ‘schade beperken’ naar ‘natuur versterken’: dat wordt de komende jaren de insteek van het Nederlandse natuurbeleid. De twaalf provincies, het ministerie van LNV, maatschappelijke organisaties en andere partijen spraken daarover op 2 oktober tijdens de Natuurtop 2019 in Groningen.

De natuuruitdagingen zijn in Nederland weliswaar groot, maar ze bieden ook kansen. De gezamenlijke provincies en het ministerie van LNV slaan de handen ineen om de natuur niet alleen te versterken binnen natuurgebieden, maar ook daarbuiten. Voorbeelden zijn de aanleg van bloemrijke bermen langs snelwegen, natuurinclusieve landbouw met kruidenrijke graslanden en houtwallen en vergroening in steden. Bovendien bieden uitdagingen zoals kringlooplandbouw, de energietransitie, de woningopgave, ruimtelijke ordening en stikstofuitstoot ook kansen voor nieuwe ontwikkelingen en voor een betere natuurkwaliteit. Daarvoor zijn wel goede keuzes en goede afspraken nodig. Tijdens de Natuurtop hebben de partijen een aantal stappen gezet om tot dergelijke afspraken te komen.

Een van die stappen was de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw in drie noordelijke provincies. De provincies investeren samen 10 miljoen euro, het Rijk stelt eenzelfde bedrag beschikbaar. Doel van deze deal is een ‘economisch sterke landbouwsector die bijdraagt aan de biodiversiteit, een gezonde bodem en een gevarieerd en (be)leefbaar platteland’. Ecologie en economie worden verbonden, op een concrete manier. Gedeputeerde Johannes Kramer van de provincie Fryslân: “We hebben goede plannen. Nu is het van belang de slag naar het erf te maken: van bureaucratie naar het boerenerf.”

VERBINDEN MET NATUUR: HEEL LOGISCH

Met Nederland Natuurpositief willen we meer werk maken van natuurherstel door extra in te zetten op 'verbreden en verbinden'. Voor sommige beleidsvelden betekent dat een nieuwe koers, voor andere beleidsvelden verder doorgaan op de ingeslagen weg. Zo is de verbinding tussen landbouw en natuur niet nieuw maar proberen we die wel steeds verder te verbeteren: zo werken we sinds 2016 met een nieuw stelsel voor agrarisch natuurbeheer, waarin niet individuele boeren maar agrarische collectieven de hoofdrol spelen. Met de kabinetsvisie 'Landbouw, Natuur en Voedsel: waardevol en verbonden' zijn daar de ambities van minister Schouten voor kringloop- en natuurinclusieve landbouw bij gekomen.

De verbinding tussen natuur en andere beleidsvelden is in veel gevallen een logische keuze. Natuur in de stad lijkt in eerste instantie een tegenstelling, maar veel soorten vinden een leefgebied in de gebouwde omgeving of zijn er zelfs van afhankelijk. Dan hebben we het bijvoorbeeld over de slechtvalk en huiszwaluw. En natuur kan bijdragen aan de aanpak van andere maatschappelijke opgaven. Voor ons welzijn bijvoorbeeld. Ook voor de mens is een groene omgeving belangrijk. Het maakt ons rustiger, gelukkiger, gezonder en geeft kinderen een prettige omgeving om in op te groeien. Ook verzacht groen klimaatverandering, omdat het hittestress tegengaat en piekbuien opvangt.

Slechtvalk. Foto: Martin Mollet/ Saxifraga



Doel van Nederland Natuurpositief is het bestaande beleid te versterken, de kwaliteit van de natuur te verbeteren, het beleid te verbreden naar de grote maatschappelijke opgaven van dit moment en te verbinden met andere maatschappelijke partners. Nederland is op allerlei fronten in ontwikkeling, denk aan kringlooplandbouw, de energietransitie, uitbreiding van woongebieden, infrastructuur en het terugdringen van stikstofuitstoot. Door op een andere manier met deze ontwikkelingen om te gaan, kunnen ze een positief effect hebben op de natuur. Daardoor bereiken we een veel groter effect dan met beheer van natuurgebieden alleen. Dat is niet nieuw, maar wordt nu wel standaardbeleid.

Uit de eerste evaluatie van het Natuurpact (2017)[1] blijkt dat het voor circa 65% van de VHR-doelen voor landnatuur mogelijk is om met het huidige natuurbeleid een gunstige staat van instandhouding te bereiken. Met de verdere uitwerking van Nederland Natuurpositief willen we dit percentage verder verhogen. De ambities uit Nederland Natuurpositief worden verder vormgegeven in een programma Natuur, dat in de zomer van 2020 is gepubliceerd (zie hoofdstuk 5). Ook de uitkomsten van de tweede lerende evaluatie van het Natuurpact, die ook in 2020 verschijnt, nemen we mee in de uitwerking van het programma Natuur.

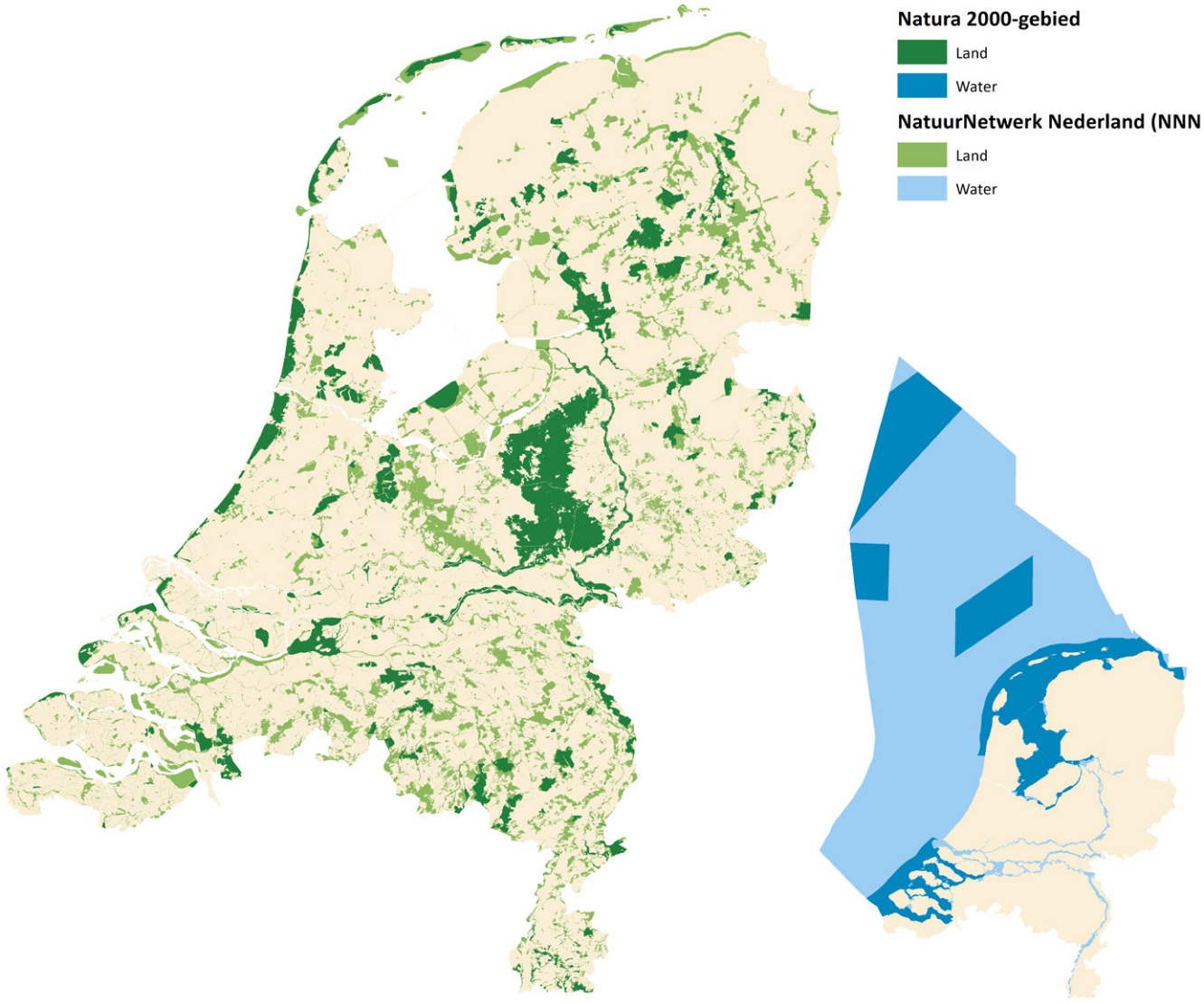
1 Eerste Lerende evaluatie van het Natuurpact (*PBL, 2017*)



3 Natuurkwaliteit en -kwantiteit: waar staan we nu?

De Biltsche Grift in het noordelijke gedeelte van Oostbroek (uitsnede). Foto: Stijn de Jong/ Wikimedia Commons (CC BY-SA)

Een belangrijke inzet richt zich op een duurzame instandhouding van soorten en leefgebieden. Dat vraagt om natuur van een voldoende omvang en een goede kwaliteit. In ons volle land, waar verschillende functies en belangen strijden om elke hectare, is een aantrekkelijke en veerkrachtige natuur geen vanzelfsprekendheid. We werken er hard aan om die situatie te verbeteren. In dit hoofdstuk lichten we toe of de natuurkwaliteit en -kwantiteit in 2019 vooruit is gegaan.



Figuur 1: De ligging van het Natuurnetwerk Nederland en de Natura 2000-gebieden op het land en in het water.

NATUURNETWERK NEDERLAND EN NATURA 2000

Nederland werkt aan een netwerk van bestaande en nieuwe natuurgebieden, het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Vóór 2013 heette dit de EHS (Ecologische Hoofdstructuur). In het Natuurpact is afgesproken dat het Natuurnetwerk Nederland in 2027 gerealiseerd is. De kern van het Natuurnetwerk Nederland zijn de Europees beschermde Natura 2000-gebieden.



Foto: Ton Zegers

NOORD-HOLLAND HEROPENT OUDSTE WEIDEVOGELRESERVAAT VAN NEDERLAND

Een molen die niet bedoeld is om de voeten droog te houden maar juist nat te maken: weidemolen De Kemphaan werd in 1934 speciaal gebouwd om een deel van het natuurgebied Waalenburg op Texel onder water te zetten. De molen werd vernoemd naar de broedende kemphanen waar Waalenburg om bekend stond. Een prachtig weidevogelreservaat, en het oudste van Nederland! Maar door het veranderende landschap zijn de broedende kemphanen helaas verdwenen.

Foto: provincie Noord-Holland



Om het gebied weer aantrekkelijk te maken voor die kemphaan hebben eigenaar Natuurmonumenten en de provincie Noord-Holland in vijftien jaar tijd ingrijpende maatregelen[2] genomen. De provincie Noord-Holland herstelde de oorspronkelijke kreken en maakte kilometers natuurvriendelijke oevers.

Dit levert veel meer voedsel op voor vogels. Met het ophogen van het waterpeil wordt het gebied natter gemaakt, een belangrijke voorwaarde voor het leefgebied van weidevogels. Ook zijn er meer weides met zeldzame bloemen als de orchidee, die bovendien een verscheidenheid aan insecten aantrekt. Het oudste weidevogelreservaat van Nederland - en nu ook een van de grootste - levert daarmee een belangrijke impuls voor de biodiversiteit.

Ook zijn drie nieuwe uitkijkpunten, een vogelkijkhut en twee uitkijkplateaus gerealiseerd vanwaar bezoekers de grutto, tureluur en scholeksters kunnen zien. De weidevogels profiteren dan van de teruggekeerde rust en voedselrijkdom in Waalenburg. Het gebied heeft daarnaast een nieuw fietspad, een wandelroute die jaarrond open blijft en een ruiter- en mountainbikepad.

“Na zo’n 15 jaar doorzetten om het voor elkaar te krijgen, staan we hier, vol trots in een juweel van een natuurgebied”, aldus gedeputeerde Esther Rommel.

2 *Overzicht van maatregelen*

3.1 Ontwikkelingen natuurkwaliteit

Natuurkwaliteit is op verschillende manieren te meten en er wordt via verschillende wegen over gerapporteerd. We beschrijven in deze paragraaf de gevolgen voor kwaliteit door herstelmaatregelen, de natuurkwaliteit weergegeven met BNI's en de resultaten uit de VHR-rapportage.

Kwaliteitsverbetering door natuurbeheer

Het verbeteren van de natuurkwaliteit is één van de drie hoofdambities van het Natuurpact. Om die natuurkwaliteit te verbeteren stellen provincies natuurbeheerplannen op voor gebieden waar beheerders subsidie kunnen krijgen voor natuurbeheer (*Subsidiestelsel Natuur en Landschap, SNL*). Ook voor Natura 2000-gebieden maken zij beheerplannen. Het Rijk heeft voor SNL en Natura 2000 middelen beschikbaar gesteld. Veel provincies hebben deze bedragen aanzienlijk aangevuld, met name voor de kwaliteitsverbetering in natuurgebieden, het agrarisch natuurbeheer en soortgerichte maatregelen in het NNN.

Dankzij deze inspanningen is de afname van de kwaliteit van natuurgebieden in het NNN gestabiliseerd. Circa 30% van het areaal landnatuur in het NNN kent sinds 2011 een toename van het aantal kenmerkende soorten. Daar staat tegelijkertijd een afname van circa 20% procent in de soortenverspreiding tegenover. Er treedt dus wel herstel op, maar tegelijkertijd is er ook verdere achteruitgang. Netto gezien betekent dit een verbetering, maar er is nog geen sprake van een algeheel herstel in biodiversiteit.







Foto's: Hans Dekker

PROVINCIE DRENTHE: IN HET DRENTS-FRIESE WOLD EN LEGGELDERVELD IS WATER DE SLEUTEL

In vijf deelgebieden in het Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold en Leggelderveld zijn in periode 2014-2019 natuurmaatregelen uitgevoerd. Water was hierin de sleutel. De waterhuishouding is verbeterd om verdroging tegen te gaan en de kwaliteit van de natuur in het Drents-Friese Wold en Leggelderveld te verbeteren.

Een van de gebieden waar gewerkt is, is de voormalige landbouwenclave Oude Willem – in het hart van het Drents-Friese Wold.

In totaal is hier ca. 150 hectare nieuwe natuur ingericht. Door het dempen van greppels, sloten en de Tilgrup, het graven van een nieuwe slenk en het verschalen van voormalige landbouwpercelen blijft water langer in het gebied. Het grondwaterpeil stijgt. Een natuurlijk beekdallandschap zal zich herstellen en biedt kansen voor de kamsalamander en de grauwe klauwier. Vennen op de flanken in het omliggende bos profiteren bovendien van de hogere grondwaterstand.

Trend in natuurgebieden positiever dan daarbuiten

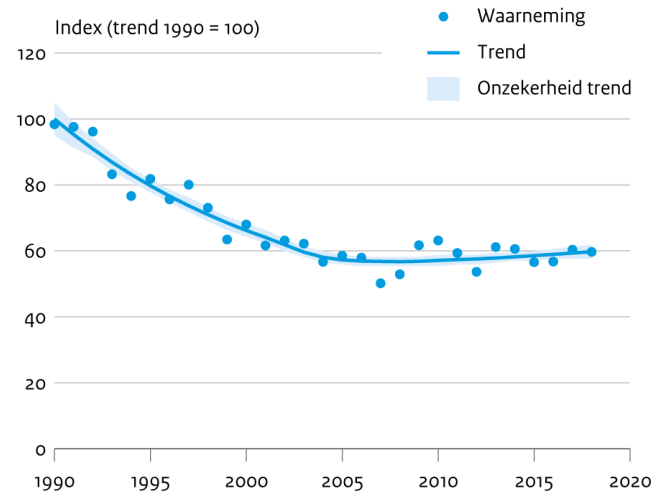
Eind 2019 heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) op basis van de BNI's (zie kader) de ontwikkelingen in natuurkwaliteit gepubliceerd. In natuurgebieden is de afname van biodiversiteit in de laatste tien jaar gestopt, in het agrarisch gebied en in de stad is nog steeds sprake van een afname (figuur 2 t/m 4). Hieruit blijkt dat het natuurbeleid de afname van biodiversiteit terugdringt, maar onvoldoende is om de totale afname in biodiversiteit tegen te houden. Hoewel het natuur- en milieubeleid van de afgelopen jaren de situatie wel heeft verbeterd, is de kwaliteit nog niet overal op orde.

NATUURKWALITEIT IN BEELD: NATUURINDICATOREN

Om de ontwikkeling van natuurkwaliteit in beeld te brengen maken we gebruik van *Beleidsrelevante Natuurindicatoren (BNI's)*. De verschillende indicatoren geven informatie over de diverse aspecten van het begrip (natuur)kwaliteit, zoals bijvoorbeeld de verandering in het voorkomen van planten en dieren of de ruimtelijke en milieu-condities. Die informatie is belangrijk om het beleid te kunnen verantwoorden, ontwikkelen en bijsturen. Op basis van ervaringen en wensen worden de BNI's verder ontwikkeld.

De informatie uit de BNI's wordt met vaste intervallen bijgewerkt naar aanleiding van verschillende reguliere rapportages (zoals de zesjaarlijkse VHR-rapportage of de driejaarlijkse evaluatie van het Natuurpact). Tussen het verschijnen van de vijfde VRN en het opstellen van de zesde VRN zijn diverse BNI's bijgewerkt. In deze VRN kijken we naar de ontwikkeling van fauna in natuurgebieden, fauna van het stedelijk gebied en fauna in agrarisch gebied.

Fauna in natuurgebieden op land

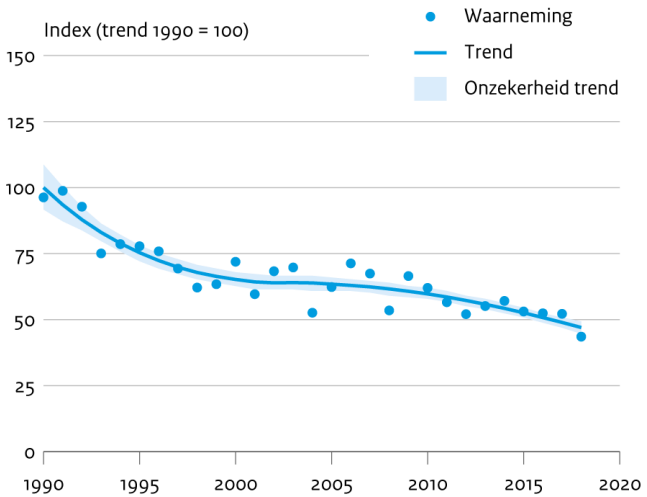


Bron: NEM (Soortenorganisaties, CBS)

CBS/nov19
www.clo.nl/nl158105

Figuur 2: De ontwikkeling van fauna in natuurgebieden op land (1990-2018).

Fauna van stedelijk gebied

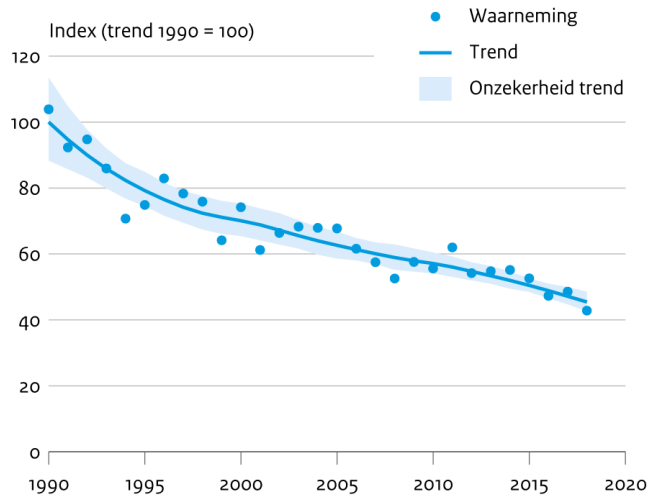


Bron: NEM (Sovon, Vlinderstichting, CBS)

CBS/mrt20
www.clo.nl/nl158503

Figuur 3: De ontwikkeling van fauna in stedelijk gebied (1990-2018).

Fauna in agrarisch gebied



Bron: NEM (Soortenorganisaties, CBS)

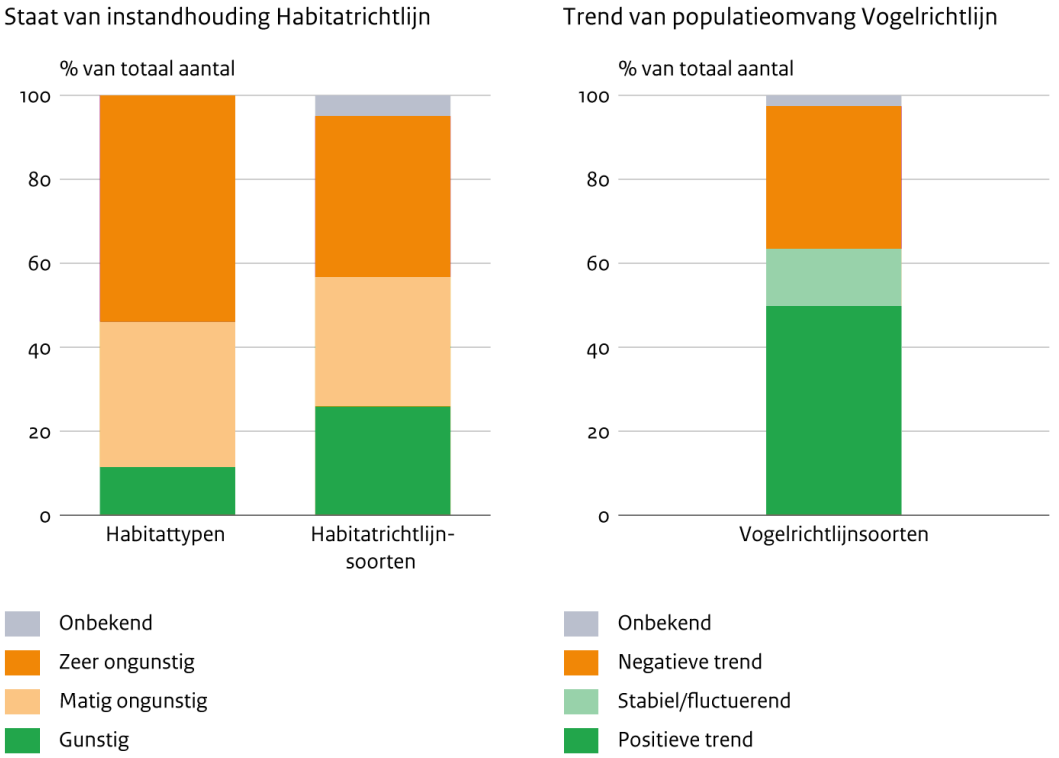
CBS/nov19
www.clo.nl/nl158004

Figuur 4: De ontwikkeling van fauna in agrarisch gebied (1990-2018).

VHR-rapportage: gemiddeld nog niet positief

Eens in de zes jaar dienen lidstaten van de EU bij de Europese Commissie rapportages in van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Met deze rapportages laten zij zien of de beschermingsmaatregelen die zij hebben genomen binnen en buiten Natura 2000-gebieden geresulteerd hebben in een verbeterde status van vogels of een verbeterde staat van instandhouding voor habitattypen en soorten.
Nederland heeft de rapportages in 2019 ingediend (*Kamerstuk 26 407 –131*). De rapportages zijn opgesteld door deskundigen onder begeleiding van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Rijkswaterstaat (RWS), provincies, het CBS en Wageningen University & Research. De rapportages geven eenzelfde beeld als veel andere publicaties over de stand van de natuur (Rode Lijst Vogels, CBD-rapportage, Living Planet Report en IPBES-rapport): voor een groot deel van de vogels, soorten en habitattypen is de staat van instandhouding verbeterd of gelijk gebleven ten opzichten van de vorige VHR-rapportage. Maar er zijn zeker ook soorten, vogels en habitattypen die achteruit zijn gegaan. Gemiddeld genomen gaat het nog niet goed. Een brochure met uitgebreidere informatie over de ingediende rapportages vindt u op *natura2000.nl*.

Staat van instandhouding van Habitatrichtlijn en trend van Vogelrichtlijn, 2013 – 2018



Bron: Ministerie van LNV; bewerking PBL

Figuur 5: De staat van instandhouding van soorten en habitattypen uit de VHR.

OBN: KENNISONTWIKKELING OVER NATUURKWALITEIT

Het '*Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit*' is een advies- en onderzoeksprogramma en wordt gezamenlijk gefinancierd door provincies en het Rijk. Het netwerk is al enkele decennia een belangrijke en betrouwbare bron van praktische kennis rond natuurkwaliteit en herstelmaatregelen. Binnen het netwerk signaleren bos- en natuurbeheerders, onderzoekers, adviseurs en beleidsmakers samen problemen in het herstel, ontwikkeling en beheer van natuur en zetten deze om in onderzoeksvragen. Het OBN is daarin wereldwijd uniek. Het Kennisnetwerk OBN verspreidt de opgedane kennis vervolgens onder beheerders en beleidsmakers.

KENNIS OVER HERSTEL VAN NATUUR SPEELT CENTRALE ROL IN STIKSTOFDEBAT

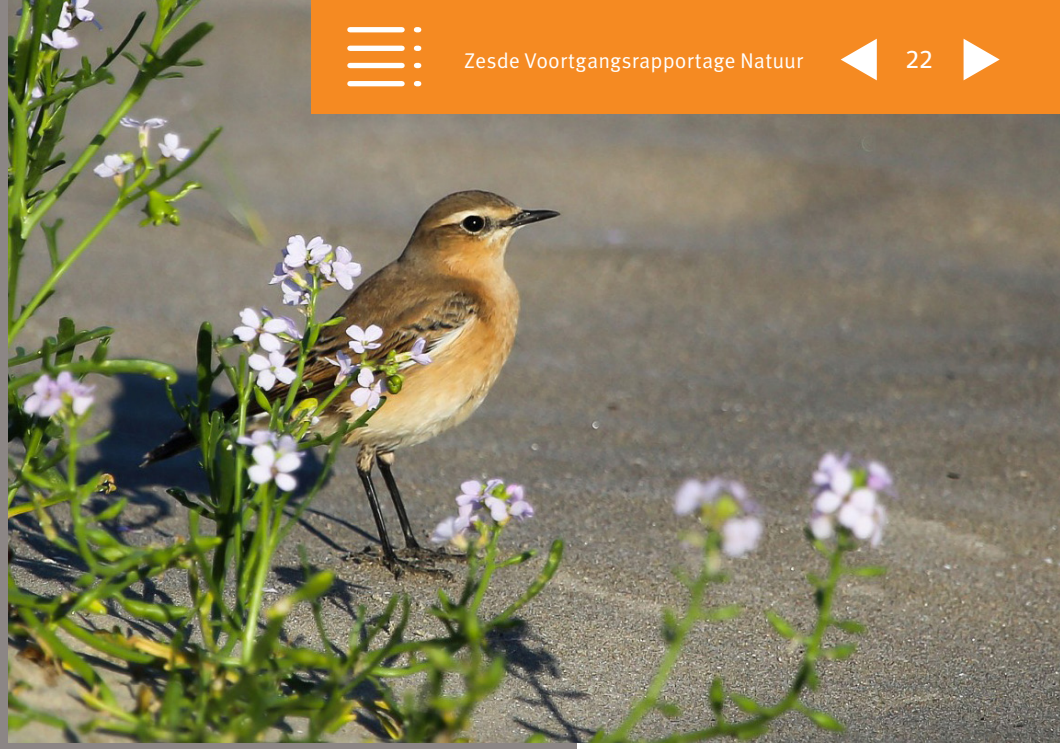
Het Kennisnetwerk OBN heeft in de discussie rondom stikstof en natuur de afgelopen jaren op de achtergrond altijd een belangrijke rol gespeeld door het wetenschappelijk onderzoek dat dit netwerk verricht. Het OBN is ooit opgericht om kennis op te bouwen over verzuring en vermesting van de natuur. Ook in 2019 werd onderzoek afgerond in het stikstofdossier. Zo blijkt extreme droogte in combinatie met veel stikstof in de bodem een tikkende tijdbom voor flora en fauna van heideterreinen: het zal leiden tot een plotselinge ammoniumvergiftiging van planten en dieren. En onlangs afgerond onderzoek heeft aangetoond dat bladval van bomen rondom hoogveentjes een veel minder groot probleem voor de stikstofhuishouding in die veentjes is dan altijd werd gedacht.

GOED JAAR VOOR TAPUIT

Goed nieuws kwam er uit de duinen waar de tapuiten in 2019 een zeer goed jaar beleefden. De populatie van deze bijzonder zeldzame vogel wordt al jaren steeds kleiner, maar door een aantal maatregelen lijkt het steeds beter te gaan. Veel tapuiten zijn de winter 2018/2019 goed doorgekomen en konden gezond aan het broedseizoen beginnen, en mede door beschermende maatregelen nam het aantal nestelende tapuiten toe.

'PLAS-DRAS' ONDERZOCHT

In 2019 is onderzoek afgerond naar de effecten van 'plas-dras'-maatregelen in graslanden, die agrariërs nemen omwille van weidevogels. Het blijkt, tegen de verwachting in, dat alleen plas-dras onvoldoende is voor weidevogels en dat een groter maatregelenpakket nodig is om weidevogels te redden.



Tapuit. Foto: Saxifraga/ Bart Vastenhouw

PRAKTISCHE BROCHURES EN VELDWERKPLAATSEN

In 2019 is weer veel aandacht besteed aan het uitdragen van de ontwikkelde OBN-kennis. Er zijn brochures verschenen en tijdens twaalf 'veldwerkplaatsen' zijn beheerders, beleidsmakers en onderzoekers 'in het veld' over natuurherstel geïnformeerd. Zo zijn belangstellenden op de Strabrechtse heide geïnformeerd over de eerste resultaten van een proef met steenmeel op verzuurde heide, dat de effecten van stikstof moet verminderen. Hoewel de eerste resultaten positief zijn, blijven er nog veel vragen over, vooral over de langetermijneffecten op de bodemfauna.

3.2 Het Natuurnetwerk Nederland: nieuwe natuur op land

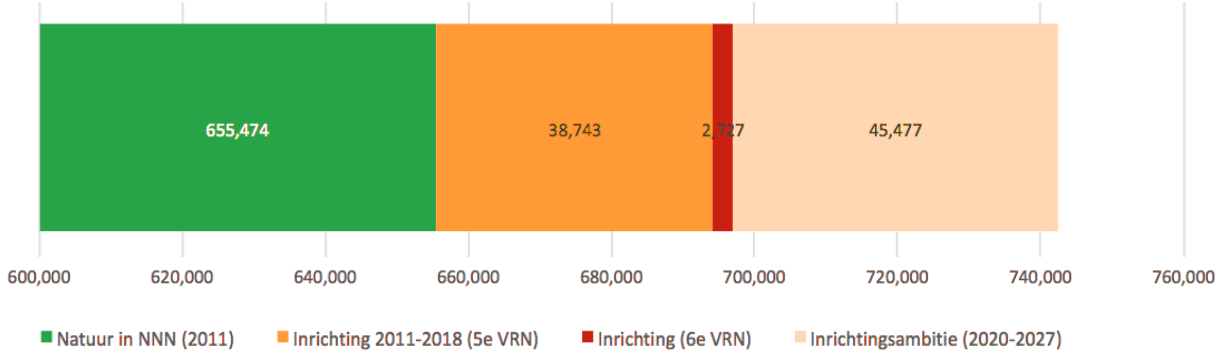
De inrichting van het Natuurnetwerk Nederland blijft een prioriteit, omdat het perspectief geeft aan (kwetsbare) biodiversiteit via grotere en robuustere leefgebieden. In het Natuurpact is afgesproken dat de provincies in 2027 samen minimaal 80.000 hectare extra landnatuur aan het NNN hebben toegevoegd.

Voor de opgave van 80.000 hectare rapporteren we het aantal ingerichte hectares sinds 2011. In 2019 rapporteerden we 2.727 hectare meer dan in de vijfde VRN (38.743 hectare ingericht). Dat betekent dat vanaf 2011 tot eind 2019 in totaal 41.470 hectare nieuwe natuur in het NNN is ingericht. Zodoende blijft tot 2027 (80.000 hectare nieuwe natuur) een resterende opgave van minimaal 38.530 hectare over.

De totale omvang van het NNN was eind 2019 696.944 hectare (zie tabel 1). In de volgende paragrafen beschrijven we achtereenvolgens de resterende ambitie en de realisatie in 2019 voor verwerving, inrichting en beheer.

Tabel 1: Stand van zaken omvang Natuurnetwerk Nederland per 1-1-2020. Afgesproken is om niet alleen natuurgebieden met SNL-beheersubsidie mee te tellen, maar alle natuur binnen het NNN. Deze hectares worden deels met terugwerkende kracht bij het totaal opgeteld. Dit is de actualisatie (b).

a.	Omvang Natuurnetwerk Nederland tot 1-1-2011	588.000 ha
b.	Actualisatie natuur NNN tot 1-1-2011	67.474 ha
c.	Totaal omvang NNN tot 1-1-2011	655.474 ha
d.	Ingerichte natuur in het NNN tussen 1-1-2011 en 31-12-2019	41.470 ha
e.	Oppervlakte natuur in het NNN per 31-12-2019	696.944 ha
f.	Nog in te richten deel van 80.000 ha	38.530 ha
g.	Verwachte omvang van de natuur in het NNN per 31-12-2027	735.474 ha



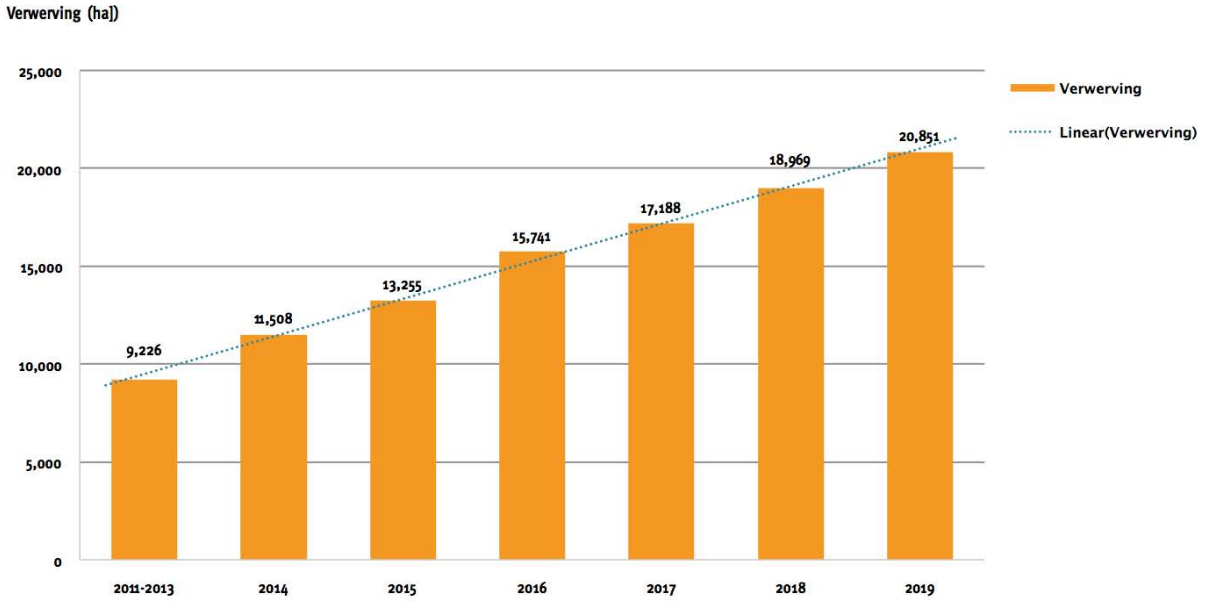
Figuur 6: Ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland: realisatie en ambitie.

Povincies hebben meer ambitie

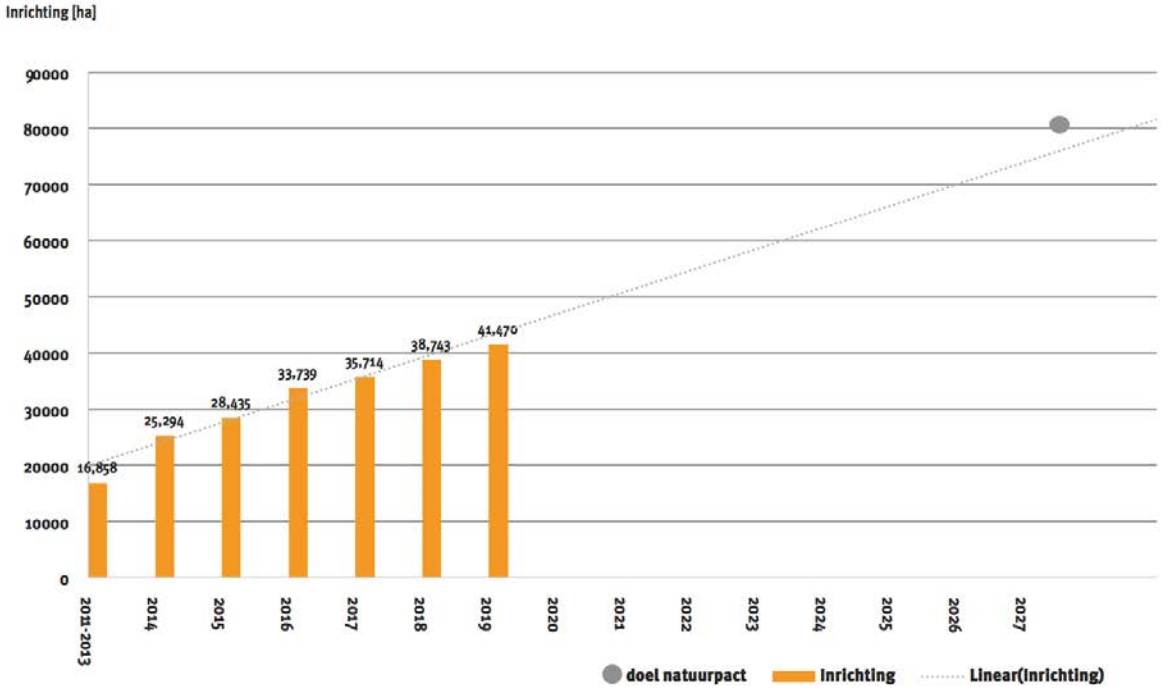
Op basis van de afspraak uit het Natuurpact zullen de twaalf provincies het NNN uitbreiden met nog minimaal 38.530 hectare. De provincies hebben de ambitie om daar bovenop 6.947 hectare extra natuur in te richten (dus tot een totaal van 45.477 hectare). De grootste aanvullende ambitie komt voor rekening van de provincie Noord-Brabant (1.410 hectare). Hiermee wordt de afspraak uit het Natuurpact (ruimschoots) geborgd in het beleid van de twaalf provincies: als deze ambities gerealiseerd worden, hebben de provincies niet 80.000 hectare, maar 86.947 hectare NNN ingericht in de periode 2011-2027. Het NNN zal in 2027 dan in totaal een omvang hebben van 742.421 hectare.

Op verzoek van de Tweede Kamer[3] hebben de provincies samenhangend in beeld gebracht wat de omvang was van het NNN in 2011, hoeveel hectares zijn ingericht sinds 2011 en hoe groot de resterende inrichtingsambitie is (figuur 6). In bijlage 1 is deze figuur uitgesplitst per provincie. De legendaeenheden ‘Terrein in onderhandeling’ en ‘Nog niet in onderhandeling’ (zoals voorgesteld door de Tweede Kamer) hebben we voor alle figuren samengevoegd tot ‘Inrichtingsambitie (2020-2027)’. Dat komt omdat de gevraagde gegevens nu niet uniform voor alle provincies beschikbaar zijn. We verkennen in het kader van het programma Natuur hoe we de monitoring en evaluatie van de voortgang van het NNN kunnen

3 Verzoek om jaarlijks een beknopte voortgangsrapportage Natuur (*Tweede Kamer, februari 2020*)



Figuur 7: In 2019 is 1.882 hectare verworven natuurgrond gerapporteerd. In totaal is tot en met 2019 20.851 hectare natuurgrond beschikbaar gekomen. Een deel van de gronden is aangekocht, een deel blijft in particulier eigendom.



Figuur 8: Eind 2019 is in totaal 41.470 hectare van de opgave van 80.000 hectare ingericht.

doorontwikkelen. Rijk en provincies hebben daarnaast de ambitie om ook de realisatie van natuur buiten het Natuurnetwerk Nederland kwantitatief (in hectares) in beeld te brengen. Rijk en provincies overleggen onder welke definitie dit mogelijk al in de zevende VRN kan worden vormgegeven.

Verwerving: versnelling in 2019

In de periode 2011 tot en met 2019 is 20.851 hectare grond voor nieuwe natuur beschikbaar gekomen (zie figuur 7). In 2019 is er een toename van 1.882 hectare verwerving gerapporteerd. Ten opzichte van voorgaande jaren is dat een versnelling. Een deel van deze hectares is nieuw door provincies verworven. Andere gronden (in de meeste gevallen landbouwgrond) blijven in particulier eigendom en krijgen de bestemming natuurgrond (wijziging in bestemmingsplan en notarieel vastgelegde kwalitatieve verplichting). De afwaardering naar natuurgrond wordt dan financieel gecompenseerd. Veel gronden die nodig zijn voor de opgave van 80.000 hectare nieuwe natuur in 2027 zijn al beschikbaar; ze moeten alleen nog ingericht worden.

Inrichting: versnelling noodzakelijk

In de periode 2011 tot en met 2019 is 41.470 hectare natuur ingericht, zie figuur 8. Dat is 2.727 hectare meer dan in de vorige VRN is gerapporteerd voor de hele periode van het Natuurpact. Deze toename is goed vergelijkbaar met voorgaande jaren. Met het gemiddelde tempo van inrichten (2011-2019) gaan we 2027 niet halen. Versnelling is noodzakelijk. Hier zetten de provincies zich de komende jaren onverkort voor in.

PROVINCIE LIMBURG VERPLAATST STRAALBEDRIJF VOOR NATUUR

In 2010 hebben de provincie Limburg en Stichting ARK in het kader van het Meerjarenprogramma Plattelandsontwikkeling 2010-2015 afspraken gemaakt over het realiseren van het Natuurnetwerk Nederland in onder meer het gebied Kempen-Broek rondom de gemeente Weert. Binnen de te ontwikkelen natuurgebieden, met name in het natuurgebied De Kruispeel ten westen van Weert, lag het Straalbedrijf Cuijpers. Het was al jaren een wens van de gemeente Weert en de provincie Limburg om dit bedrijf te verplaatsen. Eerdere pogingen om dit bedrijf verplaatst te krijgen, hadden niet het gewenste resultaat.

In 2015 kwam ARK met een alternatief plan. Er werd een andere geschikte locatie voor het bedrijf gevonden op een nabijgelegen industrieterrein. Bovendien wisten de partijen voor de sanering van de grond een slimme oplossing te bedenken. Er moest heel wat grond worden gesaneerd en dus afgevoerd, met een behoorlijk prijskaartje. In het nieuwe plan werd de vervuilde grond opgeslagen in een uitkijkheuvel en afgedekt met een dikke laag schone grond uit Kempen-Broek, grond die niet elders terecht kon en natuurontwikkeling in de weg stond. Met deze oplossing konden de saneringskosten met 80 procent naar beneden. Zo werd de deal betaalbaar, werd de grond goed en veilig gesaneerd, werd de natuurontwikkeling op de percelen in de omgeving mogelijk en kwam er ook nog een mooie kijkheuvel met uitzicht op het nieuwe natuurgebied.

Met financiële ondersteuning van de provincie vanuit de meerjarensubsidie Plattelandsontwikkeling Kempen-Broek heeft ARK de verplaatsing van het straalbedrijf en de sanering van het achterblijvende terrein opgepakt en uitgevoerd. Eind 2018 is het project afgerond en is met de verplaatsing en sanering van het straalbedrijf ca. 30 ha natte natuur aan het gebied toegevoegd. Het hoogveenbos kan zich weer herstellen, wielewaal, zomertortel, zwarte, kleine-, en middelste bonte specht krijgen meer ruimte en het gebied is een belangrijke waterbuffer.

Foto: Flying-eye





Figuur 9: De ontwikkeling van het oppervlakte natuur NNN in beheer sinds 2011.

Natuur in beheer: stabiele toename

Per 1 januari 2020 verstrekten provincies voor 485.099 hectare een natuurbeheersubsidie (SNL of een voorloper daarvan, zie figuur 9). In totaal bestond het NNN op 1 januari 2020 uit ruim 696.944 hectare natuur. Het werkelijke aantal hectares ligt mogelijk iets hoger omdat cijfers over de hectares zonder natuurbeheersubsidie nog niet compleet zijn: door verdergaande digitalisering krijgen we steeds nauwkeuriger in beeld wat de exacte oppervlakte van het NNN is. Een overzicht van de verwerving, inrichting en beheer per provincie is opgenomen in bijlage 1.

PROVINCIE LIMBURG RICHT PRIORITAIRE NIEUWE NATUUR IN RONDOM DE GROOTE PEEL

Door een melkveebedrijf te kopen in Heusden, kreeg de provincie Brabant percelen in handen die direct gebruikt konden worden voor de natuuropgave in Limburg en als ruilgrond. De aankoop is goed nieuws voor het Mussenbaangebied. Dit gebied is in 2013 ingericht als hydrologische bufferzone voor Natura 2000-gebied Groote Peel in Limburg. Eén van de aangekochte percelen (ca. 4 hectare) is het op één na laatste perceel in het Mussenbaangebied dat nog niet is omgevormd naar natuur.

De Groote Peel is een hoogveengebied. Vooral hydrologische maatregelen hebben voorrang in het Mussenbaangebied (beperken van wegzijging door de bodem, creëren van een overloopsituatie en het beschikbaar maken van een voorraad water met een regenwatersamenstelling en geringe peilfluctuaties).
Zo moet de afwatering in de Groote Peel tot een minimum beperkt worden en blijven de wateroverschotten zoveel mogelijk in het gebied.

Vanwege de ligging van het missende perceel in het Mussenbaangebied kon een deel van de inrichtingswerken nog niet worden uitgevoerd. Nu zijn waterlopen alsnog gedempt en is de inrichting van het Mussenbaangebied als hydrologische bufferzone voor de Groote Peel helemaal afgerond. Het perceel heeft leem- en veenlagen dicht onder het maaiveld en heeft goede condities voor het ontwikkelen van botanisch waardevolle graslanden op de gradiënt tussen de Groote Peel en het Aa-dal. Het perceel kan zo ook zelf aan de biodiversiteit bijdragen.

Twee andere percelen in Limburg zijn geschikt als ruilgrond en doorverkocht aan de provincie. De ruilgronden kunnen waarschijnlijk ingezet worden voor de totale afronding van het Limburgse gedeelte van het NNN rond de Groote Peel.



Figuur 10: Voortgang van de verwerving en inrichting NNN (2011 t/m 2019). De kaartlaag inrichting ligt bovenop de kaartlagen verwerving en NNN.

Concluderend

We zien dat een versnelling nodig is om het doel van 80.000 hectare te halen. Sommige provincies hebben deze versnelling ook al daadwerkelijk ingezet: in 2019 was de verwerving hoger dan voorgaande jaren. De inrichting van natuur binnen het NNN was echter vergelijkbaar aan voorgaande jaren. De inrichting van een totaal gebied hangt soms nog op de verwerving van enkele hectares van een grondeigenaar, de zogenaamde sleutelhectares. Pas als deze verworven zijn kan het hele gebied worden ingericht.

In het kader van het Programma Natuur maken provincies en Rijk nadere afspraken over versnelling van de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland en over extra natuurmaatregelen, die moeten leiden tot een betere staat van instandhouding van soorten. Met het Programma Natuur wordt ook invulling gegeven aan de moties die de Kamer heeft aangenomen over de tijdige realisatie van het Natuurnetwerk Nederland en de inzet van het grondinstrumentarium hierbij.



4 Overige inspanningen voor natuur

Een kudde Schotse Hooglanders in natuurgebied Hollands-Duin. Foto: Celina Polane (Staatsbosbeheer)

Een groot deel van onze inspanningen is gericht op het verwerven en inrichten van natuur binnen het Natuurnetwerk Nederland, zoals beschreven in hoofdstuk 3. We zoomen daarop verder in: een belangrijk onderdeel van het NNN zijn de Natura 2000-gebieden (4.1) en daarbij kan ook de stikstofaanpak niet onbenoemd blijven (4.2).

Daarnaast zullen we in dit hoofdstuk verder verbreden: door heel Nederland leveren we inspanning om natuur te versterken, ook buiten het NNN op land. In de rijkswateren (4.3) bijvoorbeeld. Daarnaast leest u hoe het verbreden en verbinden uit Nederland Natuurpositief nu al concreet een plek hebben in de dagelijkse praktijk. Al langer voeren we agrarisch natuurbeheer uit (4.4). Daarnaast zien we een verbreding van de doelen voor nationale parken (4.6) en komt de samenwerking rond klimaat en bebouwde omgeving steeds beter uit de verf.

4.1 Natura 2000

In het kader van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn moeten lidstaten beschermde Natura 2000-gebieden aanwijzen. In Nederland gebeurt dit met een aanwijzingsbesluit van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). In het aanwijzingsbesluit staat welke doelen Nederland nastreeft voor een bepaald gebied, bijvoorbeeld welke planten en dieren bescherming verdienen. Vervolgens stellen de provincies of Rijkswaterstaat, in nauw overleg met betrokken partijen, een beheerplan op. Daarin staat onder meer welke maatregelen nodig zijn om de doelen te behalen.

Voortgang aanwijzing en beheerplannen

Bijna alle beoogde Natura 2000-gebieden (158 van de 161) zijn aangewezen; twee gebieden hebben inmiddels een ontwerp-aanwijzingsbesluit (Krammer-Volkerak en Zoommeer, peildatum 15-03-2020), één nieuw gebied is nog niet aangewezen (het Nederlandse deel van de Maas bij Eijsden). In 2019 is Broekvelden, Vettenbroek en Polder Stein aangemeld als Habitatrichtlijngebied voor de communautaire lijst (de Europese lijst met gebieden die van belang zijn voor natuur in de Europese Unie).

Wat de beheerplannen Natura 2000 betreft, waren eind 2019 134 beheerplannen definitief vastgesteld door het bevoegd gezag. Zes plannen zijn in de ontwerpfase, vijftien in concept en zes beheerplannen moeten nog worden gestart.

Doelensysteem Natura 2000 geactualiseerd

Hoe we (instandhoudings)doelen formuleren voor Natura 2000-gebieden en op landelijk niveau, staat beschreven in het Natura 2000-Doelendocument uit 2006. Het document wordt op dit moment geactualiseerd in een samenwerkingsverband tussen het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Rijkswaterstaat (RWS) en provincies. Met deze actualisatie moet de implementatie van de Habitat– en Vogelrichtlijn effectiever en efficiënter worden. De bedoeling is dat doelen efficiënter worden behaald, procedures eenvoudiger kunnen worden doorlopen en dat er meer synergie komt met andere beleidsopgaven. De actualisatie vindt plaats in drie fases. In fase 1 is verkend op welke onderwerpen verbetering van het systeem gewenst en mogelijk is. Deze fase is eind 2019 afgerond met het ‘Adviesrapport actualisatie doelensysteem Natura 2000’. Via klankbordsessies zijn hierbij ook maatschappelijke organisaties, andere overheden en terreinbeheerders betrokken. In fase 2 (2020 tot medio 2021) worden deze adviezen nader uitgewerkt en vertaald naar gevolgen voor de landelijke doelen en de gebieden (wat wijzigt er concreet en waar). Daarna volgt fase 3 waarin de resultaten van fase 2 worden uitgewerkt in mogelijk nieuwe aanwijzingsbesluiten.

4.2 Aanpak stikstof

Veel menselijke activiteiten veroorzaken stikstofuitstoot. Natuur ondervindt schade van te veel stikstof. Om de natuur in Natura 2000-gebieden te herstellen en te beschermen voeren de provincies en het Rijk in het kader van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) tot juni 2021 herstelmaatregelen uit in 118 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden (PAS-gebieden). In de helft van de gevallen gaat het om tijdelijke maatregelen, zoals extra kappen, plaggen, bekalken, extra maaien of (tijdelijk) intensiever begrazen. Deze maatregelen maken de natuur minder kwetsbaar en compenseren deels de neerslag van stikstof. Het positieve effect van zulke maatregelen is tijdelijk en bij veelvuldig gebruik kunnen de negatieve effecten gaan overheersen, zoals bijvoorbeeld het uitputten van de zaadbank.

HERSTEL POSITIEF IN NATTE ECOSYSTEMEN

Het effect van herstelmaatregelen is vaak pas na jaren zichtbaar. Daarom heeft het PBL onderzoek gedaan naar het effect van herstelmaatregelen in de periode 1990-2010 (Tweede lerende evaluatie van het Natuurpact, 2020). Hieronder vallen zowel algemene herstelmaatregelen in het NNN als specifieke stikstofmaatregelen. Uit de analyse blijkt dat herstelmaatregelen vooral een positief effect hebben in natte ecosystemen. Hydrologische maatregelen, zoals dempen, afdammen en verondiepen van watergangen, het aanleggen van bufferzones of het kappen van bossen, zijn meestal effectief omdat ze op grote schaal een duurzame oplossing bieden voor meerdere problemen en effect hebben in de hele omgeving.

Gevolgen uitspraak Raad van State

Op 29 mei 2019 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State uitspraak gedaan in enkele beroepszaken tegen Natura 2000-vergunningen (vergunningen voor activiteiten nabij Natura 2000-gebieden). Deze vergunningen waren gebaseerd op het PAS. Met het PAS werd toestemming verleend voor activiteiten die stikstofdepositie veroorzaken op stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Deze toestemming werd verleend op basis van een toekomstige depositiedaling en positieve gevolgen van natuurmaatregelen (herstelmaatregelen). De Raad van State oordeelde dat zo'n toestemming vooraf niet mag.
Sectoren die stikstof uitstoten zijn onder andere de veehouderij, het verkeer en de industrie. Om nieuwe activiteiten (of uitbreiding van bestaande activiteiten) die stikstofdepositie veroorzaken op gevoelige Natura 2000-gebieden mogelijk te maken, moeten we zorgen voor robuuste natuur (die duurzaam kan voortbestaan) en minder stikstofuitstoot. Het kabinet stelt in 2020 vast hoeveel minder stikstof we uit moeten stoten in 2030. Dat wordt bepaald in overleg met provincies en sectoren, en wordt gevalideerd door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het RIVM.

Generieke en regionale maatregelen

Enerzijds neemt het Rijk nationale, generieke maatregelen om de stikstofcrisis aan te pakken. Daaronder vallen blijvende maatregelen om de stikstofuitstoot bij de bron terug te dringen. Het verlagen van de maximumsnelheid op autosnelwegen overdag heeft op korte termijn effect. Ook komt er onder andere subsidie beschikbaar voor varkenshouders die willen stoppen. Hierdoor ontstaat ruimte voor andere economische en maatschappelijke activiteiten.
Naar aanleiding van het IPBES-rapport heeft het kabinet op 7 oktober 2019 een brief naar de Tweede Kamer gestuurd (*Kamerstuk 26407-130*), waarin het kabinet een interbestuurlijk Programma Versterken Biodiversiteit aankondigt. Als streefdoelen heeft het programma voor 2050 zowel een 100% doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijn in Nederland, als een halvering van de ecologische voetafdruk. Inmiddels heeft het Kabinet in haar Kamerbrief d.d. 24 april 2020 aangegeven dat als onderdeel van de structurele aanpak stikstof ook gewerkt wordt aan herstel van natuur. In deze Kamerbrief is aangegeven dat het kabinet kiest voor een aanpak met als hoofddoel het realiseren van een gunstige of - waar dat nog niet mogelijk is - een verbeterde landelijke staat van instandhouding van stikstofgevoelige habitats en soorten onder de Vogel- en Habitatrichtlijn. Gestreefd wordt om tot een volledige gunstige staat van instandhouding te komen en daarvoor condities in de gebieden te verbeteren.
Rijk en provincies werken gezamenlijk aan een programma natuur, op basis van de beleidslijn in Nederland Natuurpositief. Het Kabinet stelt de komende 10 jaar aanvullende financiering beschikbaar voor natuurherstel. In het programma natuur wordt uitgewerkt hoe deze investeringen zullen plaatsvinden. Dat beleid moet realistisch zijn maar ook zo efficiënt mogelijk bijdragen aan versterking van de natuur. Daarom worden de resultaten van de tweede lerende evaluatie Natuurpact van PBL betrokken bij deze uitwerking. Een belangrijk uitgangspunt is dat natuurherstel en stikstofreductie, in aanvulling op de generieke stik-stofreductie, gebiedsgericht plaatsvindt. Dit krijgt een uitwerking in het programma natuur en in de gebieds- gerichte aanpak stikstof.

Herstelmaatregelen gaan door

De natuurherstelmaatregelen die genomen worden in het kader van het PAS gaan gewoon door. In totaal moeten 1847 maatregelen in 2021 zijn uitgevoerd. Uit de *Rapportage voortgang uitvoering herstelmaatregelen* (12 december 2019) blijken 516 maatregelen afgerond (peildatum 31 maart 2019). 1255 maatregelen zijn nog in uitvoering. Daarmee ligt de totale opgave voor meer dan 95% op schema. De laatste 76 maatregelen betreffen complexe maatregelen (deels buiten de Natura 2000-gebieden) die om zorgvuldige gebiedsprocessen vragen.



Foto: Provincie Utrecht, www.skeye-pano.com



Foto: Linda Groot

PROVINCIE UTRECHT VOERT PAS-MAATREGELEN UIT IN OOSTELIJKE VECHTPLASSEN

De Oostelijke Vechtplassen is een uniek laagveengebied met polders, moeras en open plassen. Het gebied is ontstaan door haar unieke ligging tussen de Utrechtse Heuvelrug en de rivier de Vecht en door het feit dat er vroeger op grote schaal veen gewonnen werd. Vandaag kunnen we nog alle stadia van verlanding (waarbij open water dichtgroeit) zien en beleven. Een gebied zo bijzonder dat het behouden moet blijven voor de toekomst. En daar werken we aan!

In de afgelopen jaren zijn op verschillende plekken plannen gemaakt en (her)inrichtingsmaatregelen genomen. In totaal gaat het om een gebied van zo'n 700 hectare.

Eén van die gebieden is de Oostelijke Binnenpolder van Tienhoven. We hebben de fosfaatrijke toplaag verwijderd en bij aangrenzende agrariërs opgebracht ter verbetering van hun percelen. Daarbij zijn de dekzandruggen in de ondergrond gevolgd waardoor nu twee tijdlagen tegelijk zichtbaar zijn: het dekzandlandschap van het einde van de laatste ijstijd en daardoorheen de ontginningsstructuur met haar rechte sloten. Ook het watersysteem in de polder is aangepast aan de natuurdoelen. De bebouwing langs de randen van het gebied heeft eigen peilvakken gekregen om het peil daar stabiel te houden. Het kwelwater, dat in een deel van de polder omhoog komt, wordt nu zo lang mogelijk in het gebied gehouden en kan meebewegen met de omstandigheden door een flexibel peilbeheer. Daarmee zijn de omstandigheden optimaal voor het ontwikkelen van nieuwe trilvenen en schrale graslanden.

In februari 2019 waren we klaar. Het is te kort dag om te kunnen zeggen dat alle doelen hiermee bereikt zijn, maar een inventarisatie van broedvogels laat zien dat er meteen gebruik wordt gemaakt van alle nieuwe mogelijkheden. Het porseleinhoen en de roerdomp zijn terug, de zwarte stern heeft een zeer hoog broedsucces gehad en ook pioniersoorten als kleine plevieren hebben het gebied ontdekt. Niet alleen voor vogels, maar ook voor mensen is de Oostelijke Binnenpolder aantrekkelijk. Er is langs de randen van het gebied een wandelpad met een uitkijkheuvel om zonder verstoring voor de natuur te kunnen genieten van dit schitterende gebied zo dicht bij Utrecht.

4.3 Natuur in de rijkswateren

Het Rijk is verantwoordelijk voor de natuur in de grote wateren. Al die grote wateren (Noordzee, Waddenzee, Eems-Dollard, IJsselmeer, Zuidwestelijke Delta en de grote rivieren) maken deel uit van het Natuurnetwerk Nederland. In totaal gaat het om meer dan 6 miljoen hectare (bestaande) natuur.

De begrenzing van het Natuurnetwerk in de grote wateren op de kaart van het Natuurnetwerk Nederland (figuur 1) is nog conform de begrenzing van de toenmalige 'natte EHS' uit de Nota Ruimte 2006. Rijk en provincies zijn in overleg om deze kaart te actualiseren. Het gedeelte van de rijkswateren dat niet tot de natte EHS behoorde, zal ook geen onderdeel gaan uitmaken van het Natuurnetwerk Nederland nat.

Voorbeelden hiervan zijn het open water en dan met name de hoofdgeul en kribvakken van rivieren, de havens en de meeste kanalen. Het Natuurnetwerk Nederland nat omvat echter daarnaast ook droge of droogvallende gebieden, zoals kwelders, uiterwaarden, droogvallende platen en de Markerwadden. De provincies investeren in het beheer van veel van deze gebieden, waardoor in de praktijk sprake is van overlap tussen het Natuurnetwerk Nederland nat en droog. Naar verwachting presenteren we in de zevende Voortgangsrapportage Natuur een update van de begrenzing van het Natuurnetwerk in de grote wateren.

Natuurherstel met projecten

Het Rijk voert in de grote wateren een groot aantal projecten uit voor behoud, herstel en ontwikkeling van de natuur. In de eindrapportage Groot Project EHS (*TK 30825, nr. 216*) vindt u een uitgebreide beschrijving van het beleid voor de grote wateren en de achterliggende verkenningen, programma's en Tweede Kamerstukken.

In deze voortgangsrapportage geven we de stand van zaken van de belangrijkste projecten in de grote wateren die op dit moment in voorbereiding of in uitvoering zijn. Een volledig overzicht vindt u in figuur 11 en de tabel in bijlage 2.



Figuur 11:
Voortgang en locatie van projecten voor natuur in de grote wateren. Op de kaart is de begrenzing van de Natura 2000-gebieden aangegeven, evenals die van de NURG-gebieden (het programma Nadere Uitwerking Rivierengebied).

Noordzee

In 2017 is het tweede akkoord 'Visserij in beschermde gebieden (VIBEG)' gesloten tussen natuurorganisaties, visserijorganisaties en het Rijk over de bescherming van Natura 2000-gebieden. Inmiddels zijn diverse verduurzamingsmaatregelen in voorbereiding, zoals de beperking van de vistijd, beperking van het gewicht van het vistuig en de aanpassing van visnetten gericht op het verminderen van de bijvangst. Ook wordt gewerkt aan sluiting van de Noordzeekustzone en de Vlakte van de Raan voor de visserij, aangevuld met een uitkoopregeling van vergunningen.

In het Regeerakkoord zijn afspraken vastgelegd om het Klimaatakkoord van Parijs te halen. Naar aanleiding daarvan is de ontwikkeling van windmolens in de Noordzee in voorbereiding. Dat biedt ook kansen voor multifunctioneel gebruik, zoals natuurlijk rifherstel en visserij met passieve vistuigen, aquacultuur en schelpdierkweek.

Programma Rijke Waddenzee

De Waddenzee is aangewezen als beschermd Natura 2000-gebied. Sinds 2009 heeft de Waddenzee bovendien de status Werelderfgoed van Unesco. Voor het Rijk is de belangrijkste doelstelling: een duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied en behoud van het unieke open landschap. Daarbij horen ook gezonde economische sectoren en een duurzaam gebruik van de Waddenzee. Het rijksbeleid is vastgelegd in de Planologische Kernbeslissing (PKB) Derde Nota Waddenzee en is uitgewerkt in de Natura 2000-beheerplannen en het Programma naar een Rijke Waddenzee. De voortgang van de belangrijkste projecten in 2019:

- De uitkomst van de jaarlijkse Oost-Atlantische flyway-monitoring is opgenomen in de systematiek van de Basismonitoring Waddenzee. Met de internationale monitoring kan de gezondheid van trekvogelpopulaties worden gemeten langs de hele Oost-Atlantische route en kunnen knelpunten inzichtelijk worden gemaakt.

- We zijn begonnen met de voorbereiding van het Actieprogramma Swimway. Het Swimway-programma richt zich op herstel van de vispopulaties. Onderzocht wordt welke rol de Waddenzee speelt in de levenscyclus van de verschillende vissoorten. De ene soort verblijft de hele cyclus in de Waddenzee, voor een ander is het een kraamkamer of opgroeiplek. Door de hele levenscyclus te bekijken en de knelpunten in de verschillende levensstadia te identificeren wordt het mogelijk om specifieke maatregelen te ontwikkelen en zo te werken aan een gezonde visstand.

- Een aantal pilots onderwaternatuur is in voorbereiding. Eén van de pilots is 'biohut', waarbij een kraamkamer voor het opgroeien van jonge vis wordt opgezet. Een andere pilot is 'walviskadaver', waarbij men een walviskadaver in de Waddenzee laat vergaan en het proces vervolgens monitort.

- Het Actieplan Vaarrecreatie Waddenzee is afgerond. Dit actieplan heeft tot doel om vaarrecreanten bewuster te maken van natuurverstorend gedrag.

- Ook de Belevingskaart Waddenkust is klaar. Deze kaart wijst toeristen op de bezienswaardigheden langs de Waddenkust, zoals archeologische vondsten, cultuur, bijzondere natuur en fiets- en wandelpaden.

- We zijn ook langs de waddenkust op weg met het Hoogwaterbeschermingsprogramma. Met dit programma versterken waterschappen en Rijkswaterstaat de dijken voor een waterveilig Nederland in 2050. In samenwerking met de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW[4]), de waterschappen en de provincies worden diverse integrale dijkversterkingen langs de waddenkust uitgevoerd, waarbij ook mogelijkheden voor meer natuurlijke overgangen water-dijk, kwelderontwikkeling, zoet-zout-gradiënten en vistrek worden verkend en uitgevoerd.
  Voor het traject Lauwersmeer-Vierhuizergat is een voorkeursalternatief ontwikkeld, waarin deze koppelingen zijn opgenomen. Voor het traject Koehool-Lauwermeer wordt een voorkeursalternatief ontwikkeld, waarin ook de watersysteemmaatregelen van het project Holwerd aan Zee worden betrokken (zoet-zout-verbinding met de Waddenzee, brakwaterzone, broedvogeleiland).

4 PAGW: Dit programma heeft tot doel te komen tot ecologisch gezonde, toekomstbestendige grote wateren waarin hoogwaardige natuur goed samengaat met een krachtige economie.

PROVINCIE GRONINGEN: HET BROEDEILAND IN DE EEMS IS HOOGTEPUNT

Een deel van het Groninger waddengebied bestaat uit het mondingsgebied van de Eems. Langs dit estuarium vind je waardevolle natuur (zoals in de Dollard en bij Rottum) én grote haven- en industriecomplexen (Delfzijl, Eemshaven). Het is al jarenlang een intensieve klus om de belangen van de industrie en van de natuur met elkaar in balans te houden.

Zo was bijvoorbeeld sinds 2012 de Eemshaven de enige plek in Nederland waar een aanzienlijk aantal Noordse sterns broedde en nog veel jongen produceerde ook. De sterns hadden als nestplek kades, spoortaluds en parkeerplaatsen gekozen; midden tussen de bedrijvigheid in. Tijdens het broedseizoen werd die combinatie minder geslaagd, want de ouder-sterns begonnen hun eieren en jongen steeds fanatieker te verdedigen. Tot overlast van de menselijke buren: schrikreacties en ondergepoepte auto 's.

De Noordse stern is een zwaar beschermde soort, die niet zonder meer verjaagd mag worden. In het binnenland komen vossen voor (grondpredatoren) en de braakliggende industrieterreinen hadden andere bestemmingen dan 'broedkolonie'. Buitendijks heerst het Natura 2000-regime met strakke en zware beschermingsbepalingen: elke vierkante meter vergraven wadbodem ging ten koste van beschermde habitatstypes.

Hoe vind je dan een alternatieve broedplek? In 2016 werd de impasse doorbroken. De vaargeul naar de Eemshaven moest worden uitgediept waarbij hard substraat (keileem) vrijkwam. Dat moest in de buurt geborgen worden. Toen is er ruimte gezocht en gevonden op een plek 500 meter uit de kust van Groningen, ten zuiden van de Eemshaven. In 2017 is dit opgespoten en ingericht. Het eiland moest zo hoog zijn dat het bij springvloed droog blijft en het moest kaal (weinig begroeiing) genoeg zijn om een aantrekkelijke broedplaats voor sterns te vormen.

In 2018 mochten de vogels los. Zouden de sterns het broedeiland vinden en accepteren als broedgebied? In 2018 begon het met 98 paren Noordse sterns, in 2019 waren er 216 broedparen. Met veel visdiefjes: in 2018 292 en in 2019 812 broedparen. En elk jaar met een prima broedsucces. Het broedeiland werkt!



Visdieven. Foto: Provincie Groningen

Programma Eems-Dollard 2050

Het Programma Eems-Dollard 2050 streeft naar de realisatie van een estuarium met een grote variatie aan leefgebieden, geleidelijke overgangen (van land naar water en van zoet water naar zout water), voldoende voedsel en minder slib in 2050. In 2019 hebben we de aanleg van de Rijke Dijk tussen Eemshaven en Delfzijl afgerond. Een rijke dijk is een ecologische verrijking van een dijk. De aanleg is gecombineerd met een aantrekkelijker gebied voor vissen en vogels, met een palenbos en getijdepoelen. Ook het project Marconi Buitendijks is klaar. Hiermee wordt het maritiem karakter van Delfzijl versterkt.



Foto: Merijn Koelink

ZUID-HOLLAND EN HET DROOMFONDSPROJECT HARINGVLIET

Met het Droomfondsproject Haringvliet hebben het Wereld Natuur Fonds, Natuurmonumenten, Sportvisserij Nederland, Vogelbescherming Nederland, Staatsbosbeheer en ARK Natuurontwikkeling een hele set aan maatregelen genomen om de biodiversiteit in en rond het Haringvliet te versterken. Ook zijn de mogelijkheden voor recreatie, de bereikbaarheid en de beleving van het gebied vergroot. Het project kon worden uitgevoerd dankzij steun van de Nationale Postcodeloterij. Ook de provincie Zuid-Holland heeft een duit in het zakje gedaan. In 2019 zijn de twee laatste projecten afgerond: het nieuwe natuurgebied Blok de Wit in de Zuiderdiepolder is ingericht (63 ha, exclusief de zoekgebieden voor de nog te plaatsen windturbines) en de omvangrijke herstelmaatregelen op de Korendijkse Slikken (90 ha) zijn uitgevoerd. Het *Droomfondsproject Haringvliet* zal ongetwijfeld sterk bijdragen aan het bereiken van de Natura 2000-doelen voor het Haringvliet.



Vogelkijkhut Korendijkse Slikken. Foto: Provincie Zuid-Holland

Gebiedsagenda IJsselmeer 2050

Met de gebiedsagenda IJsselmeer 2050 spannen betrokken overheden zich in om gezamenlijk te investeren in natuur in het IJsselmeer. In 2019 werd vanuit de PAGW budget gereserveerd voor vijf projecten:

- Wieringerhoek: ecologische inrichting van de noordwesthoek IJsselmeer – €37,5 miljoen;
- Oostvaardersoevers: verbinding Oostvaarders- en Lepelaarsplassen met Markermeer en aanleg van een ondiepe ecologische oeverzone – €45 miljoen;
- Friese IJsselmeerkust: maatregelen die de Natura 2000-doelen en een groei van de populatie vis ondersteunen – €8 miljoen;
- kleinschalige aanpassing van oeverzones aan de Noord-Hollandse kust en de aanleg van vispassages naar het Markermeer – €20 miljoen;
- Actieplan toekomstbestendig visserijbeheer IJsselmeergebied: doel van dit plan is een duurzame visserij, waarbij niet meer vis wordt gevangen dan duurzaam verantwoord is – €1,25 miljoen.

Zuidwestelijke Delta

De Haringvlietsluizen vormen een harde barrière tussen zoet en zout water. Dat is nadelig voor trekvissen. Vanaf januari 2019 worden de sluizen periodiek op een kier gezet zodat vissen met het zoute water meer het Haringvliet op kunnen zwemmen. In en rond het Haringvliet monitoren Rijkswaterstaat en waterschap Hollandse Delta de effecten voor natuur en andere functies. Op basis daarvan wordt het sluisbeheer geoptimaliseerd.
Ook voor de Brouwersdam onderzoeken we mogelijkheden voor een doorlaatmiddel. Het Rijk werkt hiervoor samen met regionale partijen plannen uit. Dit moet de waterkwaliteit en natuur in het Grevelingenmeer verbeteren.
In 2019 hebben we in de Oosterschelde gewerkt aan zandsuppletie van de Roggenplaat. Door de Oosterscheldekering is de stroming minder sterk en worden geen zandplaten meer opgebouwd. De Roggenplaat wordt steeds kleiner. De plaat is erg belangrijk voor vogels (voedsel) en zeehonden (rustplek). Door zand op te spuiten kunnen ze weer even vooruit. De suppletie is begin 2020 afgerond.

Natuurherstel Westerschelde

In 2005 hebben Nederland en Vlaanderen een verdrag gesloten over de uitvoering van de Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium. In dit verdrag staan onder andere afspraken over de verdieping van de vaargeul in de Westerschelde en de realisatie van (in Nederland 615 hectare) estuariene natuur.

Van die 615 hectare ligt circa 300 hectare in de Hedwigepolder. Inmiddels is gestart met de aanleg van geulen en nieuwe dijken, ter voorbereiding van de ontpoldering van de Hedwigepolder. In natuurgebied Waterdunen (121 hectare) is in 2019 een getijdenduiker in gebruik genomen. Zo ontstaat een verbinding met de Westerschelde en een gereduceerd getij. De getijslag wordt geleidelijk opgevoerd en het effect ervan gemonitord, zodat op termijn de beoogde getijslag kan worden gerealiseerd.
Ook buitendijks worden maatregelen genomen. Voor de buitendijkse maatregel Bath (27 hectare) is gestart met de aanleg van de strekdammen, die de watersnelheid verlagen zodat getijdennatuur weer een kans krijgt. Ook bij Ossenisse (26 hectare) is inmiddels gestart met stroomsnelheidverlagende werkzaamheden.

Grote rivieren

In november 2019 is vanuit de PAGW €10 miljoen gereserveerd voor Meanderende Maas Ravenstein-Lith, een project vanuit het Hoogwaterbeschermingsprogramma en de PAGW. Met het voorkeursalternatief wordt naast waterveiligheid ook 500 hectare laagdynamisch riviermilieu ontwikkeld.
In Overijssel wordt gewerkt aan het project dijkverlegging Paddenpol (deeltraject in dijkversterking Zwolle-Olst). Het Rijk reserveert daarvoor €12 miljoen vanuit de PAGW, de Kaderrichtlijn Water (KRW) en het Intergraal Riviermanagement (IRM). Met de dijkverlegging Paddenpol kan circa 12 hectare nieuwe uiterwaard ecologisch worden ingericht.

Een deel van de uiterwaarden wordt als natuur ingericht in het kader van het programma Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG). Dit programma heeft verhoging en verbreding van rivierdijken in combinatie met natuurontwikkeling tot doel en is opgezet naar aanleiding van de overstromingen in de jaren 90 van de vorige eeuw. Van de beoogde 6.685 hectare nieuwe natuur was op 1 januari 2020 6.348 hectare verworven en 5.667 hectare ingericht en in beheer.

PROVINCIE LIMBURG HAALT RESULTAAT MET PATRIJS

De patrijs is een typische vogel van het halfopen, diverse cultuurlandschap. De soort is in Nederland sterk achteruitgegaan; hij komt vrijwel alleen nog in Oost- en Zuid-Nederland voor. Om de soort er weer bovenop te helpen slaan boeren en anderen al vier jaar lang ten zuiden van de Groote Peel (gemeente Nederweert) de handen ineen. De deelnemende agrariërs voeren maatregelen uit in het kader van agrarisch natuurbeheer in zes patrijzenkerngebieden. Onder regie van agrarisch collectief Natuurrijk Limburg en het IKL wordt geprobeerd niet alleen agrariërs bij het patrijzenbeheer te betrekken, maar ook vogelwerkgroepen, wildbeheereenheden, gemeenten, het waterschap en particulieren. De provincie Limburg heeft hiervoor een projectsubsidie beschikbaar gesteld.

Inmiddels is de belangstelling onder agrariërs groter dan het aanbod aan beheerhectaren. Bovenal is een sterke groei van de patrijzenstand waargenomen. Het aantal broedparen is gegroeid van 25 paar in 2014 naar 57 in 2019. In 2019 zijn hier ruim 200 jonge patrijzen groot geworden en dat betekent vrijwel zeker dat de groei ook in 2020 doorzet. Het zou hiermee weleens het beste patrijzengebied van Nederland kunnen worden.

Er wordt momenteel een onderzoek met gezenderde patrijzen uitgevoerd om het beheer nog verder te optimaliseren. Na één jaar onderzoek komen hieruit al belangrijke aanbevelingen naar voren. Zo blijkt een meerderheid van de patrijzen te broeden in de wegbermen. Door gemeentes en aangrenzende boeren te vragen om deze niet in het broedseizoen te maaien kan er heel veel winst worden geboekt!

In november 2019 is de *Eco-top de Peel* georganiseerd, waarbij ook een lezing over het patrijzenbeheer/onderzoek is gehouden.



Patrijs. Foto: Sjon.nl

4.4 Natuur en landbouw

Natuur en landbouw: een uitstekend voorbeeld van hoe we natuur meer kunnen verbinden met andere sectoren. Die verbinding bestaat al een hele tijd in de vorm van agrarisch natuurbeheer. Sinds 2019 wordt de natuurinclusieve-landbouwkoers steeds meer gemeengoed.

ANLb: toename van het areaal

Aanvullend op de inrichting en het beheer van natuur binnen het NNN werken Rijk en provincies ook aan de verbetering van de biodiversiteit in het agrarisch gebied. Sinds 2016 gaat dat via het collectieve stelsel voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). In het ANLb werken boeren niet langer individueel maar samen in veertig collectieven. Dat moet het beheer ecologisch effectiever maken, de uitvoering efficiënter, de administratieve lasten verminderen en zorgen voor meer lokaal draagvlak.
In 2019 nam de oppervlakte agrarisch natuurbeheer in Nederland toe met 14.000 hectare ten opzichte van 2018. In totaal is 96.396 hectare onder beheer (waarvan 92.419 hectare ANLb en 3.977 hectare onder het oude SNL-A). Daarmee wordt op ruim 5% van het agrarische areaal enige vorm van agrarisch natuurbeheer uitgevoerd. Sinds de invoering van het ANLb is het uitgekeerde bedrag aan de collectieven per beheerjaar toegenomen, van ruim € 42,4 miljoen in 2016 tot ruim € 71,2 miljoen voor beheerjaar 2019. Ongeveer 81% van dit areaal wordt beheerd voor weidevogels. Aan het ANLb doen circa negenduizend agrariërs mee.
Op verzoek van de Tweede Kamer[5] is de verhouding van het agrarisch natuurbeheer ten opzichte van het totale agrarische areaal in beeld gebracht in figuur 12.

5 Verzoek om jaarlijks een beknopte voortgangsrapportage Natuur te ontvangen, Tweede Kamer, februari 2020 (*pdf*)

Agrarisch Natuur & Landschapsbeheer 2019

In opdracht van de Provincies

ANLb

92.419 ha.

Subsidie aan agrarische collectieven

€ 71 mln.

SvNL-A

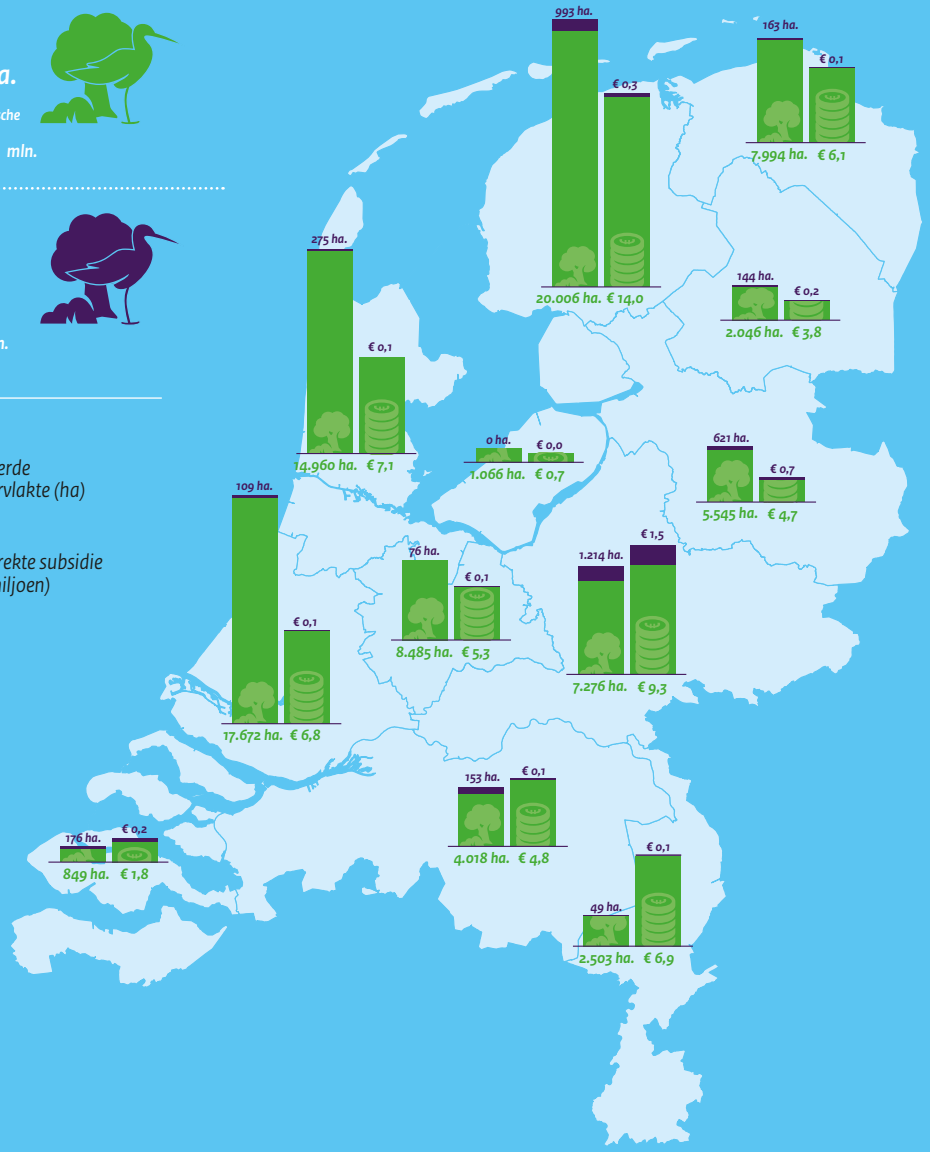
3.974 ha.

Subsidie aan agrariërs

€ 3 mln.

Beheerde oppervlakte (ha)

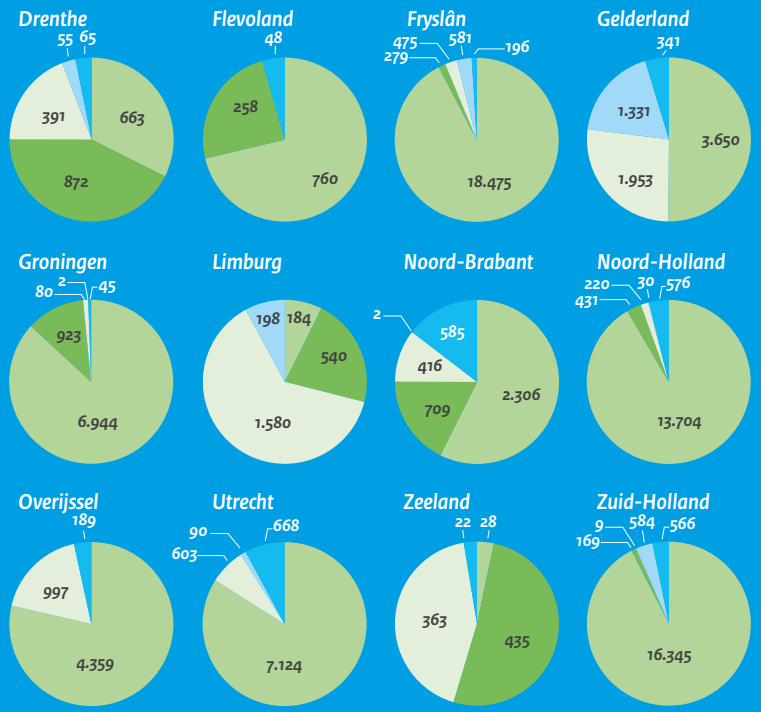
Verstrekte subsidie (x 1 miljoen)



ANLb Leefgebieden per provincie

(in hectare)

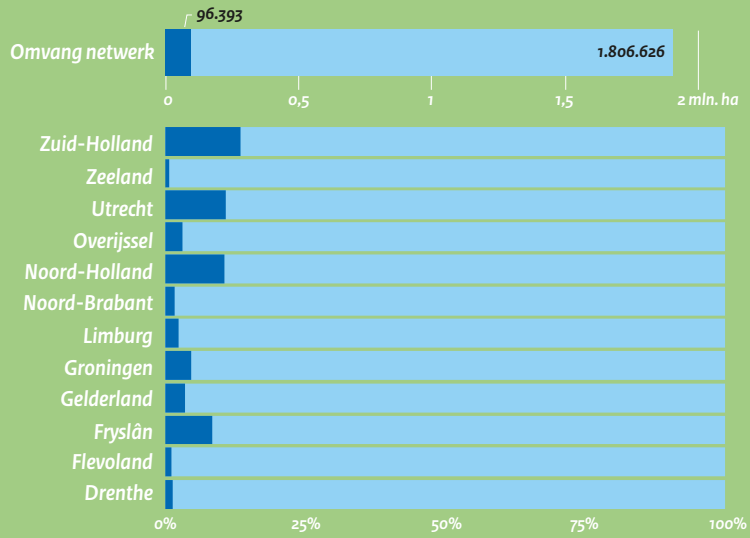
- Open grasland
- Open akker/ akkerfauna
- Droge dooradering
- Natte dooradering
- Categorie water



Aandeel agrarisch natuurbeheer in totaal landbouwgebied

(in hectare)

- Agrarisch natuurbeheer
- Overige landbouwgrond



Figuur 12: Een overzicht van het ANLb in 2019 per provincie. U ziet het aantal hectares en budget (grote kaart), het areaal leefgebied (cirkeldiagrammen) en het aandeel agrarisch natuurbeheer binnen het totale agrarisch areaal. SNL-A: dit zijn aflopende contracten met individuele agrariërs.

Aanpak collectieven groeit

De collectieven raken vertrouwder met hun rol in het stelsel en werken verder aan hun professionalisering, als uitvoerder van het ANLb en als gebiedspartner. Door het nieuwe stelsel is het beheer meer toegespitst op kansrijke gebieden. Verbeteracties zijn uitgevoerd op het gebied van intensivering beheer en inrichting, kennisontwikkeling en kennisdelen, beleids- en beheermonitoring, vereenvoudiging regels en procedures, professionalisering collectieven en gebiedssamenwerking. De laatste jaren is het beheer substantieel uitgebreid, onder andere met agrarisch waterbeheer dat met waterberging en bufferzones een bijdrage levert aan de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW). Daarnaast kwam er door een overheveling van Europese middelen de laatste jaren extra subsidie beschikbaar voor weide- en akkervogels.

Collectieven in de GLB-pilots

In maart 2019 zijn zeven pilots Toekomstgerichte landbouw gestart, in aanloop naar het nieuwe Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB 2021-2027). Ongeveer de helft van de collectieven is hier actief bij betrokken. De pilots testen hoe in het nieuwe GLB doelgericht betalingen kunnen worden ingezet om de landbouw toekomstbestendig te maken.

ANLb geëvalueerd

Het ANLb is in 2016 ingevoerd, maar sindsdien hebben partners voortdurend gewerkt aan verbetering van het stelsel. Wat dat heeft opgeleverd, staat beschreven in de voortgangsrapportage ANLb[6]. Uit de rapportage blijkt het aannemelijk dat de collectieve gebiedsgerichte aanpak bij gaat dragen aan een beter ecologisch resultaat.
In het verlengde van deze rapportage is gewerkt aan een kader voor de evaluatie van het ANLb, gericht op zowel organisatie als effectiviteit. De evaluatie, van start gegaan in 2020, moet vooral handvatten geven voor verdere verbetering van het ANLb, nu en onder het nieuwe GLB.
In opdracht van de provincies wordt tenslotte ook de ecologische effectiviteit gemonitord: gaan doelsoorten er door het ANLb ook echt op vooruit? De eerste resultaten worden na 2021 verwacht.

Natuurinclusieve landbouw en kringlooplandbouw

Minister Schouten heeft in 2018 een omslag naar kringlooplandbouw aangekondigd. Daarbinnen is de verbinding met natuur een belangrijke pijler. In 2019 heeft LNV daarom ingezet op het creëren van goede condities voor natuurinclusieve landbouw. Dat gaat onder andere over het integreren van biodiversiteit in (agrarische) onderzoeksprogramma's, het steunen van leerzame, inspirerende praktijken zoals in de Regio Deal Natuurinclusieve landbouw Noord-Nederland, investeren in groen onderwijs en inzetten op kennisdeling (tussen boeren, ketenpartijen, overheden). Ook heeft LNV in 2019 energie gestoken in de beleidskant: het concretiseren van natuurinclusieve landbouw in landbouwbeleid en het inventariseren van belemmeringen in wetten en regels. Hierin werkt LNV samen met het Deltaplan Biodiversiteitsherstel. In haar realisatieplan beschrijft minister Schouten hoe ze precies wil toewerken naar kringlooplandbouw[7]. Tenslotte heeft het Rijk ook in 2019 kennisontwikkeling over boerenlandvogels gesubsidieerd, onder andere een scenariostudie akkervogels en onderzoek naar predatie van boerenlandvogels.

MEER AANDACHT VOOR LANDSCHAPSELEMENTEN

Landschapselementen zijn belangrijk omdat ze bijdragen aan het behoud en herstel van biodiversiteit, klimaatmitigatie en -adaptatie en cultuurhistorie. Minister Schouten heeft tijdens het Algemeen Overleg Natuur van 12 september 2019 daarom een landelijke investeringsregeling voor landschapselementen aangekondigd. Deze investeringsregeling zorgt ervoor dat agrariërs landschaps- en 'agroforestry'-elementen kunnen aanleggen. De regeling is in 2019 vormgegeven in overleg met de sector en belanghebbenden, en wordt momenteel verder uitgewerkt.

Ook met de Bossenstrategie (2020) zetten Rijk en provincies in op meer landschapselementen omdat ze bijdragen aan de biodiversiteit, klimaatadaptatie en -mitigatie en onze landschapsbeleving.

6 Voortgangsrapportage Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (*Wageningen UR, 2019*)
7 Realisatieplan Visie LNV: Op weg met nieuw perspectief (*juni 2019*)



Figuur 13: Stand van zaken knelpunten ontsnippering (2018)

4.5 Ontsnippering

Door de aanleg van wegen, vaarwegen en spoorwegen zijn natuurgebieden in Nederland in de afgelopen decennia versnipperd geraakt. In het wild levende dieren zijn daardoor steeds meer vast komen te zitten in een onnatuurlijk klein leefgebied. Daarom werken Rijk en provincies ook aan het realiseren van natuurlijke verbindingen tussen natuurgebieden door de aanleg van ecoducten, ecoduikers, faunatunnels en makkelijk uittreedbare oevers rondom bestaande rijksinfrastructuur. Veel van deze voorzieningen worden intensief gebruikt door de dieren waarvoor ze bedoeld zijn.
Het hiertoe opgestelde Meerjarenprogramma Ontsnippering is in 2018 afgerond. Van de 176 knelpunten waren 126 knelpunten definitief opgelost. Nog 28 knelpunten zouden na 2018 definitief worden opgelost, omdat de betreffende maatregelen gekoppeld zijn aan grote, nog uit te voeren infrastructuurprojecten. In 2019 zijn hiervan 11 knelpunten opgelost; 1 knelpunt blijft gedeeltelijk opgelost. Zestien knelpunten worden de komende jaren definitief opgelost. De resterende knelpunten blijven niet of gedeeltelijk opgelost, onder andere omdat niet kon worden voldaan aan randvoorwaarden op het gebied van veiligheid of omdat een alternatieve maatregel niet kosteneffectief is.

4.6 Nationale Parken

De nationale parken van Nederland worden gevormd door 21 bijzondere landschappen. Natuurbescherming staat op één, maar er is ook ruimte voor recreatie. De parken staan voor een kwaliteitsimpuls die niet alleen bijdraagt aan de biodiversiteitsopgave in Nederland. De ambitie wordt breder: van natuur naar cultuur, kennis, educatie en economie. Grotere parken geven ruimte aan het versterken van de natuurkern en zorgen voor verbinding en samenhang met omgeving en samenleving. Dit is in lijn met het ontwerp van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI), waarbij nationale parken een belangrijke rol krijgen in het samenbrengen van landschap, natuur, landsbouw en energie.
Veel nationale parken zijn in 2019 aan de slag gegaan met een standaard, waarin de gezamenlijke ambities voor de toekomst worden verwoord. Parken die zich willen ontwikkelen langs de lijn van de standaard, worden door LNV extra financieel ondersteund met in totaal 6 miljoen euro voor de komende drie jaar. De regio's staan voor de cofinanciering aan de lat.
In 2019 hebben drie nieuwe gebieden aangekondigd een status-aanvraag voor nationaal park voor te bereiden. Dit zijn: Van Gogh, Hollandse Duinen en Nederlandse Delta.

4.7 Caribisch Nederland

De eilanden Bonaire, Saba en Sint Eustatius maken als bijzondere gemeenten deel uit van Nederland. Hoewel de eilanden voor het grootste deel zelf het natuurbeleid en -beheer uitvoeren, is het ministerie van LNV eindverantwoordelijk voor de uitvoering van internationale natuurverdragen.

Ondanks inspanning doelen nog niet gehaald

Eind 2019 is de Bijzondere uitkering natuur Caribisch Nederland beëindigd. In de periode 2013-2019 zijn op de drie eilanden in totaal 23 projecten uitgevoerd op het terrein van landbouw, herstel ecosysteem en toerisme, die ook de natuur hebben versterkt. Voor de uitvoering was €7,5 miljoen beschikbaar. Er is onder andere geïnvesteerd in het toegankelijker maken van Nationaal Park Saba, het versterken van de natuurbeheerorganisatie St. Eustatius National Parks Foundation (STENAPA) en duurzame landbouw en plattelandsontwikkeling op Bonaire.
Desondanks zijn we nog niet waar we willen zijn. Begin 2019 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de natuur in Caribisch Nederland, en die staat er matig tot zeer ongunstig voor. De belangrijkste bedreigingen zijn invasieve soorten, loslopend vee en klimaatverandering[8].

Nieuw plan met koraalherstel

Mede in reactie hierop heeft het Rijk in nauwe samenwerking met de eilanden in 2019 een Natuur- en Milieubeleidsplan (NMBP) opgesteld voor de periode 2020-2030. Het NMBP is een integraal plan voor land en water en omvat natuur, milieu en ruimtelijke ordening. In de eerste helft van 2020 zullen Rijk en lokale overheden ('openbaar lichaam') per eiland concrete uitvoeringsagenda's opstellen.
Op verzoek van de Tweede Kamer maakt ook een koraalherstelplan deel uit van het NMBP. Een beter koraalrif zorgt voor meer vis, betere kustbescherming en versterkt het toerisme. Het kabinet heeft €7,2 miljoen gereserveerd vanuit de regio portefeuille voor de uitvoering van het koraalherstelplan.

Verdere aanpak loslopend vee

Loslopend vee veroorzaakt erosie en sedimentatie (een bedreiging voor koraal) en vergaande verwoestijning en heeft gevolgen voor natuur en landbouw. In 2019 zijn het Rijk en het openbaar lichaam op Bonaire gestart met een project om de geitenhouderij te professionaliseren, zodat het vee niet meer hoeft te grazen in de publieke ruimte. In de komende jaren zullen het Rijk en de openbare lichamen van de eilanden een programma opstellen om het vrij grazend vee uit de publieke ruimte te verwijderen. Op Saba is dit reeds gestart.

MINISTER SCHOUTEN BEZOEKT CARIBISCH NEDERLAND

In september 2019 heeft minister Schouten (LNV) een bezoek gebracht aan Saba, Sint Eustatius en Bonaire om zich op de hoogte te stellen van de ontwikkelingen op het terrein van natuur, landbouw, visserij en voedselkwaliteit. Op Saba heeft ze het startsein gegeven voor de bouw van een *hydroponic farm,* waarbij planten niet groeien in grond, maar in een oplossing van water en nutriënten. Ook heeft ze de hoogste berg op Nederlands grondgebied (Mount Scenery, 887 meter) aangewezen als nationaal park.

8 Staat van de Natuur van Caribisch Nederland (*Rijksoverheid, 2017*)

4.8 Natuur en bebouwd gebied

Natuur in de stad draagt bij aan een gezonde en leefbare omgeving voor zowel mens als dier. Natuurinclusieve stedelijke ontwikkeling is in opkomst. Verschillende partijen experimenteren en pionieren met natuurinclusief bouwen. Hierbij kan gedacht worden aan nieuwe vormen van groen op en aan gebouwen, maar ook aan nestkasten, parken en een groen-blauwe infrastructuur.

In 2019 kreeg natuur en gebouwd gebied concreter vorm. Minister Schouten (LNV) heeft de Tweede Kamer geïnformeerd over haar beleid ten aanzien van groen in de stad en natuurinclusief bouwen (Kamerstuk 35000-XIV-100). Ze wil met verschillende partijen samenwerken om steden te vergroenen. De eerste multi-stakeholderdialogen hebben al plaatsgevonden om de dilemma's voor het vergroenen van steden scherp te krijgen. Deze inventarisatie vormt de basis voor een actieprogramma dat in 2020 verder wordt uitgewerkt. Daarnaast is vergroening en natuurinclusief bouwen in het Ontwerp Nationale Omgevingsvisie benoemd als belangrijk uitgangspunt voor de toekomstige ontwikkeling van steden.

Provincies hebben stedelijke natuur benoemd in hun provinciale natuurvisies en zetten daar in toenemende mate activiteiten en programma's op in. Juist ook omdat natuur in de stad bij uitstek geschikt is voor het creëren van meer maatschappelijke betrokkenheid en verbinding met de natuur.

PROVINCIE OVERIJSSEL AAN DE SLAG MET ECOLOGISCH BERMBEHEER

Provincie Overijssel startte in 2019 een praktijkpilot voor data- en gps-gestuurd bermbeheer. Een verbetering van het huidige ecologische bermbeheer is het doel.

Na een groot onderzoek naar de aanwezigheid van insecten en flora in de Overijsselse bermen en de mogelijkheden om het bermbeheer nog natuurinclusiever te maken, bleek dat verschillende typen bermen om verschillend maaibeheer vragen. Zo kan het maaibeheer nog beter worden afgestemd op bloeitijden van specifieke planten in hun omgeving.

In de praktijk bleek het lastig om dit sterk gedifferentieerde maaibeheer op de 'oude' manier vorm te geven, zowel qua kosten als qua kennis bij maaiers. Met de pilot verkennen we de mogelijkheden om op basis van digitale kennis over flora en fauna en met data- en gps-apparatuur het maaibeheer locatie specifiek te optimaliseren. Extra winst is dat we de pilot combineren met circulair maaibeheer, o.a. door volume, vochtgehalte en vervuiling van het maaisel te meten. De eerste resultaten van de pilots worden in 2020 verwacht. Overijsselse gemeenten en waterschappen zijn welkom om zich aan te sluiten bij de pilots; de apparatuur en techniek wordt zodanig ontwikkeld dat deze bij succes breed toepasbaar zijn.



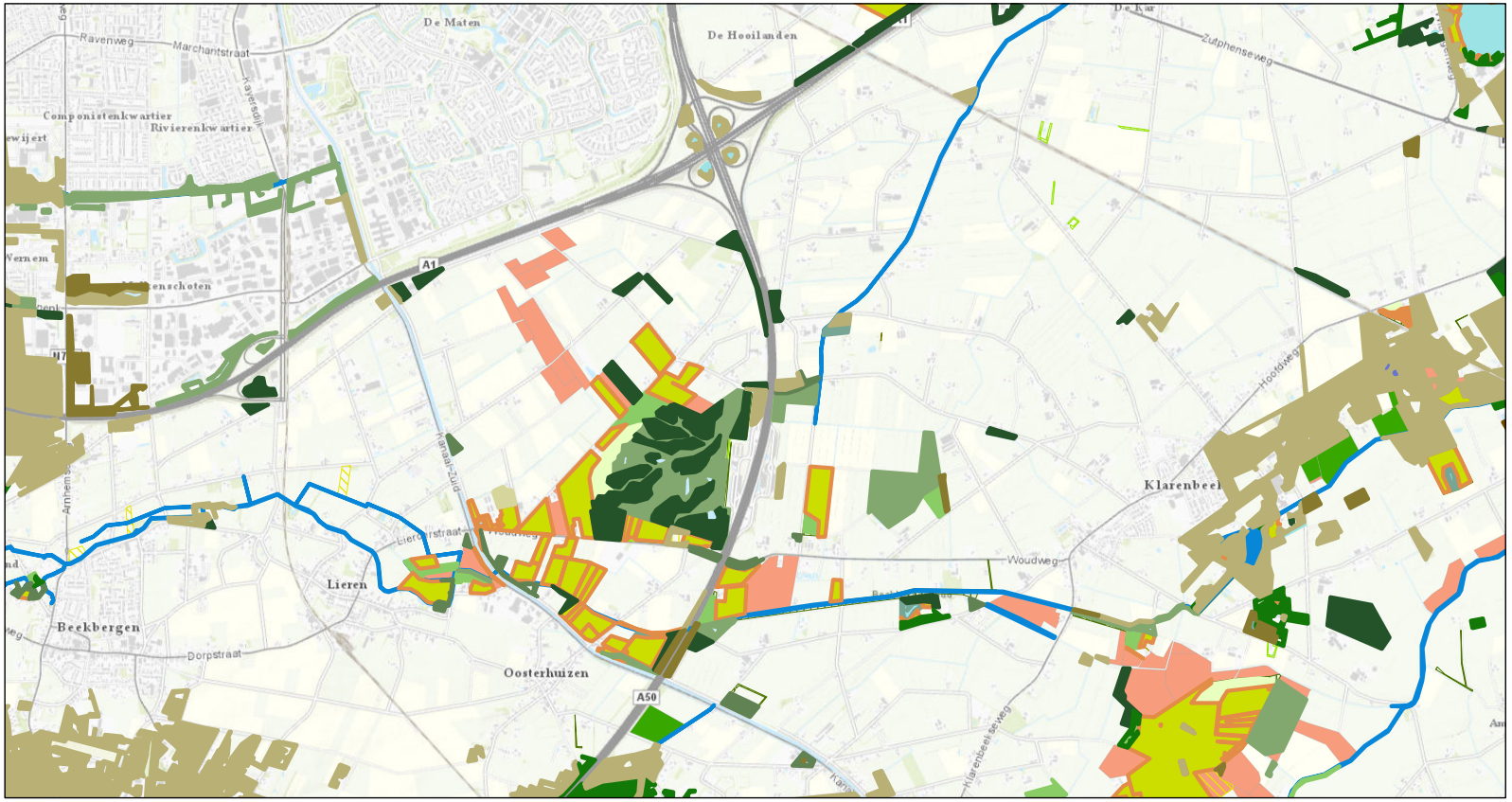
Ecologisch bermbeheer in Deventer. Foto: Sjon.nl

PROVINCIE GELDERLAND RICHT COMPENSATIEPOOL IN

Wanneer natuur verloren gaat door een ruimtelijke activiteit, is compensatie vaak een voorwaarde. Voor initiatiefnemers is het vaak ingewikkeld om aan die compensatieverplichtingen te voldoen. Er is geen ruimte binnen het project of er is geen geschikte grond te koop. Voor veel initiatiefnemers is natuurontwikkeling geen dagelijkse business. Een project kan dan vertraging oplopen of helemaal niet doorgaan. Maar het komt ook voor dat de compensatie op de lange baan geschoven en vervolgens 'vergeten' wordt. Of de compensatie komt terecht op een plaats waar het weinig bijdraagt aan de natuur.

Daarom wil de provincie Gelderland compensatie voor initiatiefnemers eenvoudiger maken door deze af te kopen: de initiatiefnemer maakt geld over aan de provincie en de provincie neemt de verplichting over. De provincie investeert dit geld in percelen van een zogenaamde compensatiepool. Deze percelen worden als nieuwe natuur buiten het Natuurnetwerk opgenomen in het Natuurbeheerplan, zodat de eigenaar van de percelen subsidie voor omvorming en inrichting als natuurgebied kan krijgen. Zo financiert de provincie de compensaties vóór; via de compensatieverplichtingen komt het geld weer terug. Naar verwachting gaat het om enkele hectares per jaar. De provincie heeft in 3 regio's plannen in een vergevorderd stadium voor de inrichting van een compensatiepool.

Een van de drie compensatiepools komt in de gemeente Apeldoorn. Deze gemeente wil graag meer natuur bij de stad realiseren, en de verbindingen tussen de stad en het buitengebied verbeteren: het project Groene Mal. De grond die de gemeente nu gaat inrichten legt de ecologische en recreatieve verbinding tussen Apeldoorn-Zuid en het Beekbergerwoud, een groot gebied met nieuwe natuur dat Natuurmonumenten in de afgelopen twintig jaar heeft weten te realiseren. In deze verbinding komen - naast een fietspad - bosjes en natte, bloemrijke graslanden. Voor de inwoners van Apeldoorn komt er zo een mooi ommetje bij!





Sedumdak. Foto: Sjon.nl

PROVINCIE OVERIJSSEL MAAKT WERK VAN NATUURINCLUSIEF BOUWEN

Via het programma 'Natuur voor Elkaar' werkt de provincie Overijssel sinds 2017 met meer dan honderd partners samen aan het dichterbij brengen van natuur. In 2019 werden onder de paraplu van het programma negen prioritaire acties uitgevoerd, waaronder Natuurinclusief werken in de bouw en infrastructuur. Samen met partners willen we natuurinclusief bouwen en natuurinclusieve infrastructuur tot het nieuwe normaal maken.

Meer dan 75 partners uit alle bloedgroepen waren eind 2019 aangehaakt in het inspiratienetwerk 'Natuurinclusief bouwen'. Er zijn verschillende bijeenkomsten georganiseerd, waarvan de volgeboekte bijeenkomst 'Natuurlijk! 2019' met ruim 240 deelnemers uit o.a. de bouw, architectuur en groene organisaties de grootste was.

Externe partners hebben een belangrijke positie in het geheel. Zo ontwikkelde de Vogelbescherming mede in opdracht van 'Natuur voor Elkaar' de tool *www.bouwnatuurinclusief.nl*, een handige tool waarmee verschillende partijen in de bouwwereld natuurinclusief bouwen eenvoudiger en beter kunnen toepassen. Het Oversticht verzorgde trainingen over natuurinclusief bouwen voor al zijn medewerkers (stadsbouwmeesters). Ook verzorgden zij expertsessies voor architecten, stedenbouwkundigen, ambtenaren en ontwerpers. Natuur & Milieu Overijssel heeft een netwerk van vrijwilligers opgezet die bouwers, gemeenten, woningcorporaties en andere stakeholders in de bouw gevraagd en ongevraagd van adviezen kan voorzien. Eind 2019 waren de vrijwilligers al in ongeveer de helft van de Overijsselse gemeenten actief.

LEREND NETWERK

Eén van de aanbevelingen uit de evaluatie van het Natuurpact luidde dat Rijk en provincies hun lerend vermogen bij de uitvoering van het natuurbeleid zouden moeten versterken. Er moeten, kortom, meer kennis en ervaringen worden gedeeld. In 2018 is een interprovinciaal opererend netwerk gestart dat in 2019 verder vorm heeft gekregen. Naast de ontwikkeling van o.a. de website *www.vernieuwingnatuurbeleid.nl* is een aantal inspirerende en agenderende leeractiviteiten georganiseerd over actuele thema's zoals klimaatinclusief natuurbeleid, voedselbossen, natuurinclusief bouwen, het verhogen van het doelbereik van de ecologische EU-doelstellingen, en over het beschermen van NNN-gebieden onder de nieuwe Omgevingswet. Het netwerk zit in een positieve flow: de houding van mensen in de provinciehuizen en bij het Rijk over het delen van kennis, ervaringen en vaardigheden, begint te veranderen.



Foto: Nationaal Park Drentsche AA

PROVINCIE FRYSLÂN WERKT AAN MEER BETROKKENHEID BIJ NATUUR

Via een aantal pilots oefenen provincie, waterschap en acht natuur- en landbouworganisaties met een nieuwe werkwijze om het NNN af te ronden. Het is een samenwerking genaamd 'Natuer mei de Mienskip', die is ontstaan uit een Right-to-Challenge-traject (waarbij burgers en organisaties een publieke taak zelf in handen mogen nemen). Belangrijk onderdeel van de nieuwe aanpak is om vanaf de start de potentiële eindbeheerder van het NNN te betrekken en samen een plan voor een gebied uit te werken. Daarbij moet er ruimte zijn om wensen van de eindbeheerders – vaak boeren – serieus mee te nemen in de planvorming.

4.9 Verbinding maatschappij

Het vergroten van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur is één van de opgaven uit het Natuurpact. Maatschappelijke betrokkenheid wordt door provincies en Rijk breed gedefinieerd: het gaat hierbij zowel om beleving en gebruik van natuur als ook om actieve betrokkenheid bij natuur, zowel in de bebouwde omgeving, het landelijk gebied en het Natuurnetwerk. De doelen zijn breed: van draagvlak voor en legitimiteit van natuurbeleid tot leefbaarheid, welzijn, gezondheid en gedeelde verantwoordelijkheid. Provincies willen graag dat een breed scala van partijen actief betrokken raakt bij natuur: vrijwilligers, burger- en bewonersinitiatieven, scholen, zorginstellingen en bedrijven.
In de vorige VRN hebben we indicatoren aangekondigd die de maatschappelijke betrokkenheid bij de natuur in kaart brengen, zicht geven op de resultaten van die betrokkenheid en die laten zien op welke manier de overheid vermaatschappelijking verder kan stimuleren en ondersteunen. Deze zijn nog in ontwikkeling.

Deltaplan Biodiversiteitsherstel
In 2018 lanceerden verschillende (maatschappelijke) organisaties het Deltaplan Biodiversiteitsherstel, een gezamenlijk plan om de biodiversiteit in Nederland te herstellen. Een mooi voorbeeld van vermaatschappelijking van natuur. Het gaat om het versterken van de natuur in natuurgebieden maar ook om het stimuleren van natuurinclusief beheer in de landbouw en openbare ruimte. Het ministerie van LNV is in 2019 publiek partner geworden, werkt in een aantal activiteiten samen en heeft het Deltaplan Biodiversiteitsherstel financieel ondersteund om een uitvoeringsorganisatie in te richten. Ook enkele provincies zijn partner in het Deltaplan voor Biodiversiteitsherstel. LNV en provincies ondersteunen dit initiatief om ervoor te zorgen dat al ons beleid biodiversiteitsherstel verder stimuleert, tegenstrijdige wetgeving op het gebied van milieu, natuur en klimaat wordt opgelost en de ecologische randvoorwaarden voor biodiversiteitsherstel verbeteren.

PROVINCIE LIMBURG: AANPLANT EERSTE BOS IN LIMBURG IN KADER VAN HET 'ACTIEPLAN 1 MILJOEN BOMEN'

Op 12 november hebben kinderen van groep acht van basisschool 't Kempke in Sint Odiliënberg de eerste 2000 bomen geplant in het kader van het 1 miljoen-bomenplan van de Provincie Limburg. In acht jaar tijd wil de provincie 1 miljoen nieuwe bomen planten – voor elke Limburger één – om zo een bijdrage te leveren aan het Klimaatakkoord.

De eerste 2000 bomen werden geplant op een halve hectare aan de Melicker Ohé, een geliefd wandelgebied langs de Roer. Het bosje heeft een functie als veilige rustplek voor kleine zoogdieren, vogels en insecten langs de drukke provinciale weg. Door bloeiende en besdragende struiken zoals kers, hazelaar en vlier aan te planten kunnen ze er ook voedsel vinden. Ook vormt het bosje een buffer tussen de provinciale weg en de mensen die het gebied Melicker Ohé willen bezoeken. Door het zicht op de auto's (gedeeltelijk) weg te nemen neemt de kwaliteit van de beleving van wandelaars toe.





Foto's: Aron Nijs

4.10 Natuur en klimaat

Natuur kan klimaatverandering afremmen en de gevolgen ervan beperken, bijvoorbeeld omdat groeiende bomen CO_2 opslaan en natuurgebieden stortbuien en piekafvoeren kunnen opvangen. Er is veel te zeggen voor het benutten van de mogelijkheden die de natuur ons biedt om de gevolgen van klimaatverandering het hoofd te bieden. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat Rijk en provincies werken aan een gezamenlijke Bossenstrategie.

In het najaar van 2020 verwachten we een verdere uitwerking op deze strategie te publiceren. De afspraken betreffen onder andere compensatie van bosvorming als onderdeel van Natura2000 herstelmaatregelen en bosuitbreiding en bosvitalisering binnen het NNN. Tevens wordt aandacht besteed aan bosuitbreiding buiten het NNN en versterking landschappelijke identiteit en houtige elementen in het landschap.

We zien hiermee een verschuiving van natuurbeleid dat alleen gericht is op soorten en biodiversiteit naar een natuurbeleid dat ook klimaat probeert mee te nemen, bijvoorbeeld als het gaat om klimaatbossen en klimaatadaptieve natuur. Daarentegen zien we ook dat integraal werken niet altijd en overal eenvoudig is, bijvoorbeeld omdat tijdspaden in ontwikkeling van beleid, maatregelen en uitvoering vrijwel nooit synchroon lopen.
Om kansen te benutten en koppelingen te maken met overig beleid werken provincies en Rijk veel samen met waterschappen, gemeenten en andere maatschappelijke partners. Zij helpen bijvoorbeeld gemeenten om de opgaven goed te vertalen in hun omgevingsvisies. Vaak wordt er gebiedsgericht gewerkt, om ervoor te zorgen dat alle acties in onderlinge samenhang uitgewerkt kunnen worden.

Klimaatrobuuste natuur kan zich aanpassen

De natuur zal zich niet helemaal zelf aan klimaatverandering kunnen aanpassen en moet weerbaar gemaakt worden tegen de gevolgen. Het gaat dan bijvoorbeeld om een groter aanpassingsvermogen tegen droge periodes. Dat kan bijvoorbeeld door te zorgen voor een scala aan gezonde leefgebieden en robuuste verbindingen. De Klimaatadaptatiedialoog Natuur in 2019 stond in het teken van het bespreken van dilemma's en het delen van kennis op dit gebied, met als doel om mogelijke acties te formuleren. Daarnaast is in 2019 de eindrapportage van de beleidstafel droogte gepubliceerd, met daarin 46 aanbevelingen om de weerbaarheid tegen droogte en watertekorten te vergroten.

Natuurinclusieve energietransitie

Het is voor het klimaat van belang dat we afscheid nemen van fossiele brandstoffen en energie duurzamer gaan opwekken. Duurzaam energie opwekken gaat echter niet altijd goed samen met de natuur. Zo komen vogels en vleermuizen regelmatig met windmolens en hoogspanningsverbindingen in aanvaring.

Om bij windmolenprojecten en de aanleg van hoogspanningslijnen meer rekening te houden met de natuur hebben Rijk en provincies, stakeholders uit de energiesector (NWEA, TenneT) en de natuurbescherming (Vogelbescherming, Zoogdiervereniging en Natuur en Milieufederaties) concept-afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen, monitoring en onderzoek. Doel van deze afspraken: minder negatieve effecten op de staat van instandhouding van kwetsbare vogels en vleermuizen en inzicht in de effectiviteit van mitigerende maatregelen, terwijl de energietransitie (ontwikkeling van windparken en –infrastructuur op land) door kan gaan.

4.11 Vergroenen financiële sector

In 2019 heeft het ministerie van LNV verder gewerkt aan het vergoenen van de financiële sector. Er is in samenwerking met het Platform Biodiversity Accounting Financials *een studie* gedaan naar methoden om de impact van investeringen en leningen op biodiversiteit te meten. Samen met koplopers willen we deze inzichten implementeren om zo te de bewustwording bij financiele instellingen rond biodiversiteit te verhogen en hun negatieve impact te verlagen.

Daarnaast willen we mainstream financiële partijen bewuster maken van de financiële relevantie van biodiversiteit. Samen met de werkgroep Biodiversiteit van de Nederlandsche Bank hebben we daarmee een start gemaakt. De leden van deze werkgroep brengen de risico's van ontbossing in kaart en zoeken naar mogelijkheden om 'biodiversiteit-positief' te investeren.
In internationaal verband ontwikkelen we met de *Coalition Private Investors in Conservation* investeringsvoorstellen in natuur. Ook is LNV met partijen als de EU en OECD (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) in overleg over het initiëren of versterken van structuren om beter te rapporteren over de impact van bedrijven en financiële instellingen op biodiversiteit.

Tenslotte is een start gemaakt met het verbinden van het netwerk van financiële partijen met de implementatie van de LNV-visie '*Landbouw, Natuur en Voedsel, waardevol en verbonden*' en met het internationale bosbeleid.



5 Hoe verder: een vooruitblik naar 2020

Soestduinen. Foto: Sjon.nl

2019 was een jaar van vele gezichten. We hebben vooruitgang geboekt met de verdere verbreding en verbinding van ons natuurbeleid. Tegelijk zijn de uitdagingen niet mals: van stikstof en klimaat tot algeheel biodiversiteitsverlies, er staan ons grote opgaven te wachten. Ondertussen moeten we ook onze lopende ambitie voor het Natuurnetwerk Nederland niet vergeten.

Alle zeilen bij voor het Natuurnetwerk

We realiseren het Natuurnetwerk Nederland vanwege onze Europese verplichting in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn: een gunstige staat van instandhouding van de voor Nederland belangrijke soorten en habitats. Dit stelt ons voor een gigantische uitdaging. De decentralisatie van het natuurbeleid gebeurde in een tijd van financiële krimp, met een verkleining van de ambitie tot gevolg. Dat betekent ook dat we realistisch moeten zijn: niet voor niets heeft het PBL becijferd dat we met het Natuurpact tot 2027 tot 65% VHR-doelbereik halen. Ondertussen ervaren provincies ook een grote druk op het gebruik van de publieke ruimte. Grondverwerving blijft een belangrijk aandachtspunt: de grondprijzen zijn hoog, er komt weinig grond vrij en meerdere partijen zijn geïnteresseerd (met vooral een groeiende vraag vanuit de energie- en bouwsector). Grote druk op het tijdig afronden van het NNN kan bovendien ten koste gaan van ambities voor maatschappelijke betrokkenheid en een versterking van de relatie tussen natuur en economie op de lange termijn.

Programma Natuur

Naar aanleiding van Nederland Natuurpositief en de stikstofproblematiek werken Rijk en provincies in 2020 aan een programma Natuur. Hierin staan nadere afspraken over versnelling van de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland en over extra natuurmaatregelen, die moeten leiden tot een betere staat van instandhouding van soorten. Looptijd is de komende tien jaar, met een doorkijk naar 2050. Het kabinet stelt extra geld beschikbaar voor natuurherstel. Daarbij kijken het kabinet en provincies kritisch naar het huidige natuurbeleid. Dat beleid moet realistisch zijn maar ook zo efficiënt mogelijk bijdragen aan versterking van de natuur.

Een speciale plek is weggelegd voor de in de vijfde VRN aangekondigde Bossenstrategie, een strategie voor meer en vitaler (klimaatrobuuster) bos. Provincies en Rijk hebben deze strategie eind 2019 gepresenteerd. De uitwerking van de Bossenstrategie krijgt een plek in het programma Natuur. Ook zal een Actieprogramma Klimaatadaptatie Natuur in het programma worden ondergebracht.



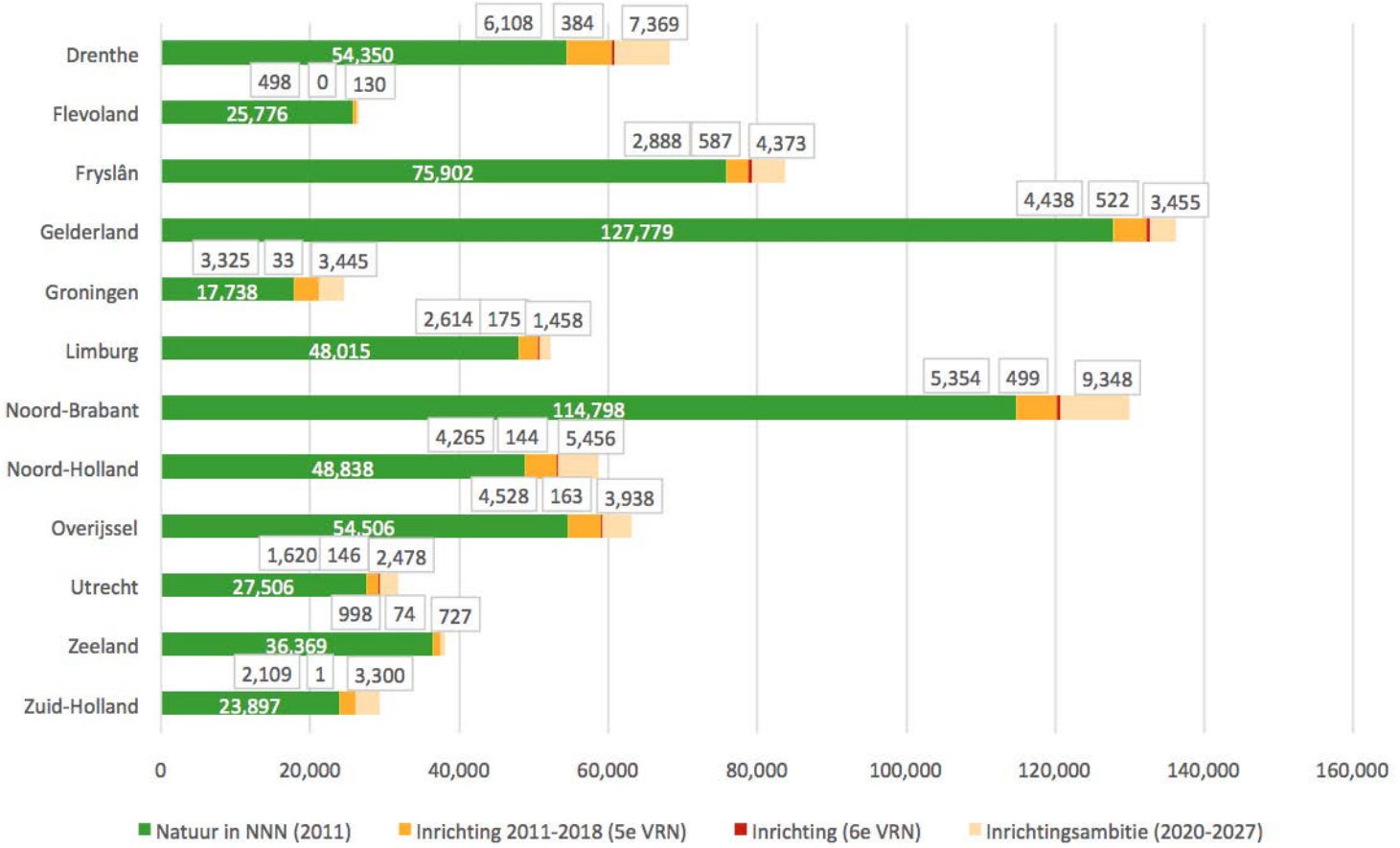
Foto: J. Ketelaars/ Pixabay

BIJLAGE 1: Voortgang en ambitie inrichting NNN per provincie

Tabel 2: Voortgang in verwerving, inrichting en beheer van landnatuur binnen het NNN (in hectares), 2011-2019 per provincie. Ook de provinciale ambities voor de resterende inrichting van het NNN (tot 2027) zijn opgenomen. De totale resterende inrichtingsambitie van de twaalf provincies samen is groter dan het resterende deel van de 80.000 ha die zijn afgesproken in het Natuurpact. De provincie Noord-Brabant heeft daarnaast nog een eigen aanvullende inrichtingsambitie van 1.410 ha bovenop het Natuurpact.

De grote toename in de cijfers voor verwerving in Limburg tussen vijfde en zesde VRN is te verklaren door enerzijds de reguliere verwerving van gronden (ca. 62 ha in 2019) en een correctie die is doorgevoerd n.a.v. wijzigingen in het Natuurbeheerplan Limburg 2020. De provincie Noord-Brabant rapporteert, net als voorgaande jaren, de totale verwerving en inrichting in het NNN. Voor Noord-Brabant zijn dus zowel de realisatie van de Natuurpact-afspraken als de realisatie van de aanvullende Brabantse inrichtingsambitie (ook onderdeel van het NNN) meegerekend.

Provincie	**Verwerving**	**Inrichting**	**Natuur in het NNN**			**Resterende Inrichtingsambitie**		
			met subsidie	*zonder subsidie*	*totaal*	*Natuurpact*	*aanvullend*	*totaal*
Drenthe	2.581	6.492	53.471	7.370	60.842	7.369		7.369
Flevoland	8	498	23.577	2.697	26.274	130		130
Fryslân	1.257	3.474	58.212	21.164	79.376	4.373		4.373
Gelderland	2.613	4.959	88.616	44.122	132.738	3.455		3.455
Groningen	1.512	3.357	15.880	5.215	21.096	3.445		3.445
Limburg	1.991	2.789	32.909	17.895	50.804	1.458		1.458
Noord-Brabant	4.121	5.852	81.585	39.066	120.651	7.938	1.410	9.348
Noord-Holland	1.875	4.409	27.621	25.626	53.247	5.456		5.456
Overijssel	2.626	4.690	44.731	14.465	59.196	3.938		3.938
Utrecht	896	1.766	21.122	8.150	29.272	2.478		2.478
Zeeland	427	1.073	17.770	19.671	37.441	727		727
Zuid-Holland	945	2.111	19.604	6.403	26.007	3.300		3.300
Totaal	**20.851**	**41.470**	**485.099**	**211.845**	**696.944**	**44.067**	**1.410**	**45.477**



Figuur 14: Ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland per provincie. Weergegeven is de omvang in 2011, de inrichting tot 2018, de inrichting in 2019 en de resterende ambitie (in hectares).

BIJLAGE 2: Overzicht projecten in de grote wateren

Groot Water	Programma	Nr.	Activiteit	In voorbereiding	In uitvoering	Uitgevoerd
Algemeen	KRW-Verbeterprogramma 2015-2021	1	Maatregelen in de rijkswateren gericht op het herstel en de ontwikkeling van waterplanten en op het verbeteren van de vismigratie, onder andere de aanleg van nevengeulen, de aanleg van natuurvriendelijke oevers (rivieren en grote meren), uiterwaardverlaging, de aanleg van gebieden, die door getij overstromen en droogvallen (rivieren, estuarium, kust), waterbodemsanering, de aanleg van vispassages en passeerbaar maken van sluizen, stuwen en gemalen voor vissen.		X	
Noordzee	Natura2000	2	Beheerplan Doggersbank, Klaverbank en Friese Front vastgesteld.	X		
		3	Beheerplan Voordelta, Noordzeekustzone en Vlakte van de Raan.		X	
	Visserij in beschermde gebieden	4	Verduurzamingsmaatregelen zoals de beperking van de vistijd, beperking van het gewicht van het vistuig en aanpassing van visnetten gericht op het verminderen van bijvangst.	X		
		5	Sluiting Noordzeekustzone en Vlakte van de Raan voor visserij.	X		
		6	Uitkoopregeling vergunningen.	X		
	Mariene strategie	7	Maatregelen mariene ecosysteem, exoten, eutrofiëring, vervuilende stoffen, zwerfvuil en onderwatergeluid.		X	
	Kaderrichtlijn Marien	8	Bodembescherming op de Centrale Oestergronden en het Friese Front.		X	
	Windmolens in de Noordzee	9	Ontwikkeling windmolens in combinatie met multifunctioneel gebruik.	X		
Waddenzee	Natura2000	10	Beheerplannen Waddengebied vastgesteld.			X
	Programma Rijke Waddenzee	11	Het stroomlijnen en bundelen van bestaande initiatieven voor natuurherstel, onder andere de uitvoering van het Actieplan Broedvogels.		X	
		12	Het verduurzamen van het medegebruik van de Waddenzee onder andere het opstellen van een zoneringskaart voor duurzaam toerisme (waarbij kwetsbare plekken worden ontzien).		X	
		13	Het geven van extra impulsen aan het realiseren van nieuwe initiatieven onder andere pilots voor natuurverbetering zoals de herintroductie van de platte oester en pilots voor zoutadaptatie, zoals de introductie van zilte teelten.		X	
		14	Verduurzaming van de mossel- en garnalenvisserij in relatie tot natuurherstel, onder andere de uitvoering van het Mosselconvenant op basis waarvan geïnvesteerd is in mosselzaadvanginstallaties; in samenhang daarmee het sluiten van gebieden voor deze visserij.		X	
		15	Ontwikkeling actieprogramma Swimway (herstel van vispopulaties).	X		
		16	Uitvoering Oost-Atlantische flywaymonitoring is opgenomen in de Basismonitoring Waddenzee.		X	
		17	Pilots onderwaternatuur onder andere biohut (kraamkamer voor opgroeien jonge vis) en walviskadaver (kadaver op geschikte plek in Waddenzee laten vergaan en dit monitoren); PAGW-project.	X		

PAGW = Programmatische Aanpak Grote Wateren

Groot Water	Programma	Nr.	Activiteit	In voorbereiding	In uitvoering	Uitgevoerd
		18	Initiatieven voor duurzaam Werelderfgoed toerisme waarvan het Actieplan Vaarrecreatie Waddenzee en de op te stellen Belevingskaart Waddenkust inmiddels zijn uitgevoerd.		X	
		19	Programma om de duisternis te versterken (Dark Skye Waddengebied): Boschplaat en Nationaal Park Lauwersoog zijn al dark skye. Lopende initiatieven onder andere: LED-verlichting Ameland, bouw Sterrenschuur in het buurtschap Zwarte Haan en nieuwe verlichting station Mantgum (minder strooilicht).		X	
		20	Integrale dijkversterkingsprojecten langs de waddenkust in de dijkvakken Koehool-Lauwersmeer en Lauwersmeer-Vierhuizergat met onder andere zoet-zoutverbindingen, meer natuurlijke overgang water-dijk, vistrekvoorzieningen en kwelderontwikkeling (samenwerkingsproject Hoogwaterbeschermings-programma en PAGW-project).	X		
	Regiodeal	21	Project Holwerd aan Zee (herstel relatie met Waddenzee door zoet-zout verbinding; ecologische én economische kansen); PAGW-project gekoppeld aan project Koehool-Lauwersmeer.	X		
Eems-Dollard	Natura2000	22	Beheerplan Eems-Dollard.	X		
	Integraal Managementplan Eems-estuarium	23	Pilot herstel mosselbanken op De Hond/Paap.		X	
	Programma Eems-Dollard 2050	24	Brede Groene Dollarddijk: verbreding van de dijk in combinatie met natuurontwikkeling en –herstel (Klutenplas).		X	
		25	Ecologisch herstel polder Breebaart.		X	
		26	Kleirijperij: Rijpen van slib uit kwelders, havens en vaargeulen voor toepassingen in dijkversterkingen, structuurverbetering landbouwgrond en bouwmaterialen.		X	
		27	Aanleg van de Dubbele Dijk, waarbij in het tussengebied tussen de bestaande zeedijk en de nieuwe dijk een zilt gebied wordt gemaakt, waarin zilte gewassen en kokkels worden geteeld en waar slib ingevangen wordt.		X	
		28	Aanleg Rijke dijk tussen Eemshaven en Delfzijl in combinatie met een aantrekkelijker gebied voor vissen en vogels, met een palenbos en getijdepoelen.			X
		29	Project Marconi buitendijks (versterken maritiem karakter Delfzijl).			X
		30	Onderzoek naar hydromorfologische verbetering van het estuarium.		X	
		31	Praktijkproeven buitendijkse en binnendijkse slibsedimentatie (PAGW-project).	X		
IJsselmeergebied	Actieplan toekomstbestendig visserijbeheer	32	Afstemmen vangstcapaciteit op hoeveelheid te onttrekken vis (PAGW-project)	X		
	Gebiedsagenda IJsselmeer 2050	33	Aanleg 3.000 ha Marker Wadden.		X	
		34	Natuurvriendelijke oeverinrichting Noord-Hollandse Markermeerkust (PAGW-project).	X		
		35	Oostvaardersoevers: Waterverbindingen tussen Oostvaardersplassen, Lepelaarsplassen en Markermeer en ecologische inrichting oeverzone Markermeer tussen Almere en Lelystad (PAGW-project).	X		

PAGW = Programmatische Aanpak Grote Wateren

Groot Water	Programma	Nr.	Activiteit	In voorbereiding	In uitvoering	Uitgevoerd
		36	Ecologische inrichting Wieringerhoek en zoet-zout passages IJsselmeer-Waddenzee en IJsselmeer-boezemwaterern Noord-Holland (PAGW-project).	X		
		37	Maatregelen langs de Friese IJsselmeerkust gericht op ondersteuning van de Natura 2000 doelen en visbevorderende maatregelen (PAGW-project).		X	
		38	Aanpassen van de inrichting en waterpeil oeverzones Noord-Hollandse kust; aanleg van vispassages naar het Markermeer (KRW-verbeterprogramma).		X	
		39	Realiseren van ondiep/luw/zandig gebied met waterplanten en land-waterovergangen nabij de Hoeckelingsdam en in het Trintelzand.		X	
		40	Regiodeal Noordelijk Flevoland met onder andere herstructurering IJsselmeervisserij.	X		
Zuidwestelijke Delta	Besluit beheer Haringvlietsluizen	41	Haringvlietsluizen op een kier ten behoeve van vismigratie.			X
	Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer	42	Doorlaatmiddel Brouwersdam en introductie van beperkt getij ten behoeve van de waterkwaliteit en de natuur.	X		
		43	Aanleg Flakkeese Spuisluis ter verbetering waterkwaliteit Grevelingenmeer.			X
	Rijksstructuurvisie Zandhonger Oosterschelde	44	Klimaatbuffer van zand bij de Oesterdam voor waterveiligheid, natuur en innovatie.			X
		45	Doorlaatmiddel bij het Rammegors voor het herstel van slikken en schorren.			X
		46	Zandsuppletie van de Roggenplaat voor leefgebied vogels en zeehonden.			X
Westerschelde	Natuurpakket 600 ha estuariene natuur	47	Ontpoldering Hedwigepolder (312 ha). Start graafwerkzaamheden voor nieuwe dijken.		X	
		48	Ontpoldering Perkpolder (35 ha).			X
		49	Ontpoldering Het Zwin (12 ha).			X
		50	Gecontroleerd gereduceerd getij Waterdunen (121 ha). Getijdeduiker is geplaatst.		X	
		51	Buitendijkse maatregelen Baalhoek en Knuitershoek (60 ha).			X
		52	Buitendijkse maatregelen Bath (27 ha): start uitvoering aanleg strekdammen.		X	
		53	Buitendijkse maatregelen Ossenisse (26 ha): start uitvoering stroomsnelheidverlagende werkzaamheden.		X	
Grote Rivieren		54	Vergroten laagdynamisch riviermilieu: projecten Meanderende Maas Ravenstein-Lith en dijkverlegging bij de Paddenpol Zwolle-Olst (samenwerkingsprojecten PAGW en Hoogwaterbeschermingsprogramma).	X		
	Programma Ruimte voor de Rivier	55	Diverse projecten natuurontwikkeling.			X
	Programma Maaswerken	56	Diverse projecten natuurontwikkeling.			X
	Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG)	57	6.685 ha natuurontwikkeling in de uiterwaarden. Hiervan is 6.348 ha verworven en 5.667 ha ingericht en in beheer.		X	

PAGW = Programmatische Aanpak Grote Wateren



Colofon

Dit is een uitgave van het Interprovinciaal overleg (IPO) en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Deze uitgave is tot stand gekomen met ondersteuning door BIJ12.

Refereren aan de Voortgangsrapportage Natuur kan als volgt:

IPO en LNV (2020), Zesde Voortgangsrapportage Natuur, Den Haag.

IPO - Huis van de Provincies
Herengracht 23
2511 EG Den Haag
070 888 1212
www.ipo.nl

BIJ12
Leidseveer 2
3511 SB Utrecht
085 – 486 22 22
www.bij12.nl

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag
070 379 8911
www.minlnv.nl

Vormgeving: Ocelot Ontwerp

Foto voorkant: *www.zwdelta.nl*

Den Haag, september 2020

Lamsoor. Foto: Saxifraga/ Rutger Barendse